

KULTURA KOMUNIKACIJE MEĐU MLADIMA

Priručnik za vršnjačke
edukatore

SADRŽAJ

Prvi deo

O radionicama, šta, zašto, kako

Zašto radionice? 1

Koje vrste radionica postoje? 2

Šta je ustvari radionica? 3

Šta je voditelju neophodno da bi vodio radionicu 5

Koje su osnovne komponente procesa u radionici? 6

Oblici grupnog rada i radioničarske tehnike 7

Ko može da vodi radionice? 8

Drugi deo

Program radionica Kultura komunikacije među mladima

I radionica: Komunikacija, šta je to? 10

II radionica: Komunikacija bez prepreka 17

III radionica: Koliko se razumeju dečaci i devojčice? 21

IV radionica: Nasilje u školi i nenasilna komunikacija 26

V radionica: Komunikacija putem virtuelnih društvenih mreža 36

Treći deo

Kako raditi sa "teškim" grupama vršnjaka 39

Literatura 46

UVOD

Dragi naši vršnjački edukatori i edukatorke, nastavnici i nastavnice, stručni saradnici i saradnice, i svi koji čitate ovaj materijal,

ovaj priručnik je nastao u okviru projekta "Kultura komunikacije među mladima" koji je Centar za proizvodnju znanja i veština CPZV realizovao uz podršku Uprave za kulturu Grada Novog Sada. Vođene iskustvom iz naših prethodnih projekata shvatile smo da je komunikacija uopšte tema koja je neiscrpna i uvek dobrodošla, bez obzira što se kroz različite predmete obrađuje u osnovnim i srednjim školama. Kao aktivistkinje, želimo da damo svoj doprinos unapređenju kulture komunikacije u našem okruženju. Kao stručnjakinje razumemo koliko je, u današnjem kontekstu, potrebno podržati mlade ljude u razvijanju i učvršćivanju kompetencija koje su im neophodne za svakodnevni život.

Projekat je realizovan u prvoj polovini 2013. godine i obuhvatio je 11 osnovnih i srednjih škola u Novom Sadu: Osnovne škole "Jožef Atila", "Nikola Tesla", "23. Oktobar", "Miroslav Mika Antić" i "Kosta Trifković", kao i Srednju mašinsku školu, Poljoprivrednu školu sa domom učenika, Karlovačku gimnaziju, Tehničku školu "Mileva Marić Ajnštajn", Gimnaziju "Živorad Janković" sa domom učenika, i Srednju medicinsku školu "7. April". Projektom je koordinirala naša saradnica, psihološkinja Svetlana Gurjanov Tašin.

Formirale smo i edukovale grupu od 11 vršnjačkih edukatorki i edukatora, srednjoškolaca koji su realizovali radionice sa decom u školama. Petodnevnu obuku vršnjačkih edukatora realizovala je dr Mirjana Beara, psihološkinja. Ona je osmislila program radionica i uz pomoć vršnjačkih edukatora ga pripremila za realizaciju u školama. Radionicama je obuhvaćen 231 učenik/ca.

U ovom priručniku dajemo vam kompletan materijal uz nadu da ćete ga iskoristiti u vašoj školi. U izradi materijala učestvovala je Tamara Paroški (odeljak sa savetima za rad sa teškim grupama), a neprocenljiv doprinos dali su upravo naše vršnjačke edukatorke i edukatori iz Srednje medicinske škole „7. April“, Srednje tehničke škole „Mileva Marić Ajnštajn“ i Karlovačke gimnazije. Hvala svima ☺

Štampanje ovog priručnika je omogućilo JKP „Informatika“ i ovom prilikom im se zahvaljujemo na podršci.

CPZV tim

PRVI DEO: O RADIONICAMA – ŠTA, ZAŠTO, KAKO?

Danas vrlo raširen način rada sa malom grupom je radionica. Teško je reći ko je i kada prvi put upotrebio ovaj način rada, ali se smatra da je ideja potekla iz psihodrame, terapijske tehnike koja je nastala polovinom dvadesetog veka i vezuje se za Morena. Od tada do danas radioničarska baština je postajala sve bogatija i raznovrsnija i u nju su ulazile razne igre i aktivnosti, prilagođavane ili posebno osmišljavane.

Naziv «**radionica**» (workshop) asocira na «**proizvodnju**» i ona se zaista na neki način i dešava tokom ovog procesa. Međutim, u prvom planu nije neki konkretan, materijalan proizvod, nego najčešće psihološka dobit kod učesnika/ca.

ZAŠTO RADIONICE?

Radionice su od samih svojih početaka imale vrlo dobar prijem kod dece i mladih, ali i odraslih. Ispitivanja pokazuju da mladi više vole rad u malim grupama, umesto predavanja «ex catedra» i da prednost daju onim informacijama koje su dobijene od čoveka, a ne kroz neki štampani ili video materijal.

U radionicama se podstiču one vrste učenja, za koja je dokazano da rezultuju većim znanjem i dužim zadržavanjem naučenog. Tako se za manje vremena postižu bolji rezultati nego klasičnim (frontalnim) metodom u nastavi (videti tabelu 1.).

Iskustva u dosad realizovanim programima radionica kod nas pokazuju da su deca bila mnogo više motivisana da uče na ovaj način, da su kroz iskustvo naučeni određeni oblici ponašanja bili upotrebljivi i trajni i da su se deca značajno menjala i brže razvijala. Pri tom, za voditelja radionica svaka radionica je uvek poseban izazov ali i izvor velikog zadovoljstva, ličnog napretka i razvoja, saznanja.

U savremenom pristupu psihološkoj, pa i zdravstvenoj primarnoj prevenciji (pogotovo u svetu) odavno se odustalo od klasičnih “ex catedra” predavanja u velikim grupama dece i mladih, jer su se ona pokazala kao nedovoljno efikasna. Umesto toga, uvodi se rad u manjim i srednjim grupama ili po odeljenjima u školi, koji je što je moguće više aktivirajući, iskustven, podstiče različite oblike učenja, razmenu iskustava i doživljaja uvežbavanje novih obrazaca ponašanja. Radionice kao metod upravo u sebi sadrže sve navedeno, te se sve više koriste u svrhe prevencije, sa dobrim rezultatima.

Tabela 1

VRSTE UČENJA KOJE SE JAVLJAJU U RADIONICAMA

(prilagodjeno iz: Janković, Kovač – Cerović, 1996)

- U radionici se, pre svega, uči *aktivno* (svi učesnici su aktivni od početka do kraja u mentalnom a često i motoričkom smislu).
- Iskustveno učenje, koje danas postaje centralna tema alternativnih oblika nastave, takođe se odvija tokom radionice. Učenje iz iskustva je različito od same aktivnosti – aktivnost nije dovoljna da bi se steklo iskustvo. Učiti iz iskustva znači uspostaviti veze unapred i unazad između onoga što činimo i posledica.
- U radionici se uvek podrazumeva *kooperativno* učenje, koje počiva na pretpostavkama da nije jedino nastavnik izvor učenja, već i učenici sa svojim različitim iskustvima, znanjima, stepenima intelektualne razvijenosti. Neka učenja su jedino i moguća samo u razmeni unutar grupe (npr. učenje tolerisanja različitih mišljenja).
- Učenje po modelu je u radionici uključeno neposredno i posredno. Sam voditelj svojim ponašanjem i govorom je model ponašanja koje želi da prenese. Sa druge strane, sam sadržaj radionica omogućuje učesnicima da se međusobno posmatraju u različitim ulogama, koriguju se i tako približavaju svoje ponašanje postavljenom modelu.
- Kombinovanje *konvergentnog* i *divergentnog* učenja: konvergentno učenje kao učenje željenog rešenja je zastupljeno u radionici samim tim što autor i/ili voditelj radionice uvek znaju tačno do kojih saznanja, uvida, stava itd. želi da dovede učesnike. Međutim, put do tog jednog željenog rešenja je kroz obaveznu fazu divergentnog mišljenja, kada se od učesnika traži što veći broj asocijacija na neki problem ili rešenja neke situacije, da bi se kasnije ona sažimala, odbacila ona nerealna a zadržala moguća rešenja.
- *Rešavanje problema*: pošto su u edukativnim radionicama igrovne aktivnosti takve da stalno stvaraju kognitivnu neravnotežu (kao prvi i osnovni uslov učenja i razvoja) – tj. potrebu da se nešto shvati, reši, obradi, razume, možemo reći da te aktivnosti gotovo uvek pripadaju tipu rešavanja problema, bilo da je problem kognitivni, socijalni ili emocionalni.

KOJE VRSTE RADIONICA POSTOJE?

Vrste radionica koje možemo razlikovati (Janković, Kovač – Cerović, 1996):

1. Kreativne radionice – osnovni cilj je podsticanje i razvijanje divergentnog izražavanja (npr. dramske, likovne, video...)
2. Edukativne radionice – osnovni cilj je saznanje u najširem smislu reči

U okviru edukativnih, možemo dalje razlikovati podvrste:

- Kognitivne (edukativne u užem smislu) – sticanje konkretnih znanja i veština ali i razvijanje bazičnih kognitivnih procesa poput decentracije, rasudjivanja, formulisanje sudova, sticanje strategija učenja i pamćenja...
- Radionice za rešavanje konflikata – cilj ovih radionica je da kod učesnika razviju socijalne veštine neophodne za konstruktivno rešavanje konflikata.
- Preventivne – cilj je primarna prevencija (zdravstvena, psihološka ...) na raznim uzrastima.

Kod nas je do sada osmišljeno i realizovano više programa radionica, različitih vrsta i namena, od kojih ćemo pomenuti samo neke: Omladinska radionica (preventivni program namenjen mlađim adolescentima), «Školigrlica» (kreativno podsticajni program za predškolski i školski uzrast), «Čuvari osmeha» (preventivno-psihološki program za predškolski i školski uzrast), «Zdravo da ste» (interventni program sa ciljem podsticanja saznavnog razvoja realizovan sa decom izbeglicama mlađeg i starijeg školskog uzrasta), «Učionica dobre volje» (školski program za konstruktivno rešavanje sukoba, kasnije poslužio kao osnova za predmet Građansko vaspitanje), «Umeće odrastanja», «Umeće komunikacije» itd.

ŠTA JE, U STVARI, RADIONICA?

Ne postoji jedna jedina i jedino ispravna definicija radionice, te ćemo ovde pokušati dati jednu od mogućih: **radionica je način rada sa grupom, u kojem se kroz lični angažman i iskustvo svih učesnika, razvijaju određena znanja, ponašanja i veštine.**

KAKO DA PREPOZNAMO RADIONICU?

- Sedi se u krugu (da bismo obezbedili nesmetani protok informacija od svih ka svima i da bi smo naglasili ravnopravnost)
- Grupa obično broji oko 20 učesnika
- Postoje dogovorena pravila rada
- Nema posmatrača, svi prisutni učestvuju u radu
- I voditelj učestvuje u aktivnostima
- Postoje unapred definisani ciljevi i scenario radionice koje ima voditelj, ali može da ih saopšti i grupi (naročito kad se radi sa starijim uzrastima)
- Koriste se različita nastavna sredstva – flomasteri, papiri različitih oblika, boja i dimenzija, igračke, crteži...

Tabela 2

Neke prednosti radionica koje navode nastavnici i psiholozi:

- **Otvorenost**
- **Zanimljivost**
- **Kreativnost**
- **Razmena iskustva**
- **Učenje kroz iskustvo, igru**
- **Individualna dobit**
- **Individualni doprinos**
- **Osećaj pripadnosti grupi**
- **Ravnopravnost**
- **Nema grešaka**
- **Nema vrednovanja**
- **Razvijanje tolerancije**
- **Primenljivost raznih tehnika**
- **Primenjivost na različite grupe**
- **Lični rad – kroz «rad na sebi»**
- **Druženje...**

Neki nedostaci, ograničenja radionica:

- **Potrebni su određeni fizički uslovi (dovoljno prostora, pomičan nameštaj...)**
- **Potrebna su određena sredstva za rad (malo više «koštaju» nego obična, frontalna nastava)**
- **Još uvek se bore za svoje pravo mesto – nedovoljno poznate i zbog toga nedovoljno prihvaćene**
- **Mora se stalno biti u toku, pratiti potrebe grupe i prilagođavati radionice grupi**
- **Zahtevaju veću fleksibilnost i toleranciju voditelja**
- **Tokom programa radionica koji traju više meseci, dešava se da se grupa osipa**
- **Zahtevaju nešto više vremena za prorađivanje određenih sadržaja nego frontalna nastava.**

ŠTA JE VODITELJU NEOPHODNO DA BI VODIO RADIONICU?

Možemo reći da su to **«dva alata i jedan zanat»** (Mrše, 2001) koji su u nju utkani i kojima se služi radioničar.

Prvi alat radioničara jeste SCENARIO. Svaka radionica ima unapred strukturisan scenario, odnosno plan kako konkretnim zadacima usmeriti lični angažman učesnika. Pri tom, scenario strukturira ne samo akciju voditelja radionice, već i aktivnosti svih učesnika čime se ne ostavlja mesta za pasivno posmatranje dešavanja. Scenario radionice obično ima trodelnu strukturu:

I. UVODNI DEO, koji ima dve funkcije:

- Zagrevanje
- Uvod u temu

II. CENTRALNI DEO u kome se prorađuje noseća tema radionice

III. ZAVRŠNI DEO, koji ima funkciju

- Integracija doživljaja
 - Zaokruživanja teme
 - Jačanja grupne kohezije
- Trajanje radionice je od jednog do dva sata (zavisno od uzrasta). Broj učesnika može da se kreće od 10 – 25, najviše 30. Optimalan broj učesnika za rad, po našem mišljenju, je 18 – 22.

Drugi alat radioničara jesu PRAVILA RADA. Na početku svakog ciklusa, sa grupom učesnika smo razvijali pravila kojih će se svi pridržavati a koja su se odnosila na načine komunikacije, tačnost, privatnost, uvažavanje različitosti itd. Od posebnog je značaja da se pravila iznađu tako da u tome učestvuju učesnici jer se tako ona shvate kao smisljena i bolje se poštuju nego kada su nametnuta spolja. Pravila se mogu menjati i dopunjavati tokom rada sa grupom, ukoliko se ukaže potreba i/ili neko iz grupe to zatraži.

Funkcija pravila je da stabilizuju interaktivni proces koje se dešava u radionici, kao i da oslobodi voditelja od uloge sudije i autoriteta.

Koja pravila je važno uspostaviti u radionici? Predlažemo ova:

- Sedimo u krugu (da bismo lakše razgovarali)
- Slušamo jedni druge
- Poštujemo drugačija mišljenja
- Nema posmatrača, svi učestvujemo
- “Dalje” (pravilo koje omogućava da se povučemo iz procesa kada ne želimo da učestvujemo)

- Dolazimo na vreme
- Svi smo ravnopravni
- Što čujemo na radionici, ne širimo dalje (izvan ove prostorije)
- Oslovljavamo se sa “Ti”

Zanat radioničara jeste FACILITACIJA, odnosno vođenje procesa učenja - otkrivanja. Zadatak voditelja radionica je da olakša dolaženje do uvida, saznanja, iskustva a ne da nudi gotova rešenja i odgovore. Pri tom, voditelj posmatra globalna dešavanja u grupi, prati učesnike pojedinačno a istovremeno prati i svoje sopstvene doživljaje. Iz pozicije saradnika, on ipak usmerava aktivnosti grupe iako sve vreme i pripada grupi (asimetrično -simetrična dijada). Dobar voditelj radionice ispoljava demokratičnost, visok stepen tolerancije frustracija i različitosti, dobar kontakt sa samim sobom i poseduje veštinu da sa neočekivanim događajima “uradi nešto” tj. iskoristi ih za učenje.

Bolje je da radionicu vode dva, umesto samo jednog voditelja. Kada je to slučaj, mnogo je lakše pratiti šta se dešava u grupi. Tako, dok jedan voditelj vodi neku aktivnost, drugi voditelj (u ulozi kovoditelja) prati i beleži šta se dešava sa decom, opominje voditelja ako je neka instrukcija bila nejasna (ali tako da ne ugrozi kredibilitet voditelja), deli materijal... Uloge se menjaju tokom radionice, tako da su oba voditelja čas u ulozi voditelja, čas kovoditelja.

KOJE SU OSNOVNE KOMPONENTE PROCESA U RADIONICI?

U svakoj radionici, sa učesnicima se prođe kroz više komponenti procesa:

- Konkretna strukturisan zahtev
- Lični angažman učesnika kroz igru
- Izazivanje nekog doživljaja
- Elaboracija i obrada doživljaja
- Razmena doživljaja
- Uobličavanje doživljaja

Tako, kroz sopstveno iskustvo, igranje uloga, modelovanje i kooperaciju deca i mladi (pa i odrasli) mnogo brže uče i duže pamte naučeno.

OBLICI GRUPNOG RADA I RADIONIČARSKE TEHNIKE

U radionici se koristi čitav niz različitih oblika grupnog rada, koji na različite načine (ali u istoj meri) angažuju učesnike radionica i provode ih kroz različite faze od stvaranja do elaboracije doživljaja.

U scenariju radionice su uvek precizno navedeni predviđeni oblici grupnog rada i tehnike, ali sama primena nekih od tih oblika i tehnika iziskuje izvesnu umešnost voditelja i krije neke potencijalne probleme.

Navešćemo najčešće oblike rada:

- **Simultana individualna aktivnost:** svi učesnici, u isto vreme, su angažovani (mentalnom ili fizičkom) aktivnošću. Za to je potrebna izvesna usmerenost na sebe (introspektivnost) učesnika, koju nije uvek lako obezbediti, posebno na početku ili sa mlađom decom. Voditelj može sopstvenim modelom da obezbedi da se deca lakše fokusiraju, tako što će sam biti tih i koncentrisan na aktivnost koja se tražila.
- **Rad u parovima ili malim grupama:** obično se odvija takodje simultano, što može da poveća žagor i buku u učionici, što ne treba da plaši već naprotiv – znak je da se sve odvija kako treba. Male grupe obično broje 3 – 5 učesnika. Ovaj oblik rada nosi izvestan rizik od razbijanja grupe u manje, izolovane jedinice. Zbog toga se primenjuje princip da se grupe uvek »mešaju« tj. da ih čine uvek različiti učesnici, kao i da se u završnim igrama odvoji vreme za igre koje povećavaju koheziju u grupi.
- **Razmena u celoj grupi:** je zapravo osnovni oblik rada u radionici, i obično je zastupljen na početku i na kraju svake radionice. Većinom se ta razmena jasno strukturise (»razmena u krug«), ali mogu da se rade i manje strukturisani vidovi razmene u grupi, poput grupne diskusije i mozgalica (brainstorminga).

Neke posebne tehnike koje se koriste u radionicama:

- Vođena fantazija
- Vajanje
- Igranje uloga
- Uvodne i završne igre
- Pisanje i crtanje bedževa sa imenima učesnika

KO MOŽE DA VODI RADIONICE?

Već smo ranije rekli da je dobro da radionicu vode dva voditelja ili voditeljke. Voditelj radionica može biti svako ko je zainteresovan za ovaj metod rada i ko prođe odgovarajuću obuku. Pri tom, dobro je da se prethodno preispitamo da li nam baš ovaj metod rada najviše odgovara.

OSOBI NE KOJE IMA USPEŠAN/NA RADIONIČAR/KA:

- Ekstraverzija
- Demokratska (neautoritarna) ličnost
- Visoka tolerancija na frustracije
- Fleksibilnost
- Kreativnost
- Duhovitost
- Srdačnost
- Snalažljivost
- Prihvata sebe
- Svest o svojim osećanjima i sposobnost da se ona prate
- Zainteresovanost za rad i svakog učesnika radionice
- Autentičnost
- Jasnoća govora

Ako nemate barem 12 od ovih navedenih 13 osobina, nemojte voditi radionice. Šalimo se!

Nemojte se obeshrabriti ako ne prepoznajete sebe u svim ovim osobinama!! Vođenje radionica je u osnovi zanat koji se da naučiti, i koji se najbolje uči upravo učešćem na njima i njihovim vođenjem. Potrebno je samo što više praktičnog iskustva i neprekidna usmerenost i osetljivost za vlastite postupke i reakcije u grupi. Vođenje radionica znači stalnu spremnost da se prilagođava sopstveno ponašanje. A ono što se dešava u grupi, zainteresovanost i motivacija učesnika i evaluacija od strane grupe jesu pravo merilo našeg uspeha.

DRUGI DEO: PROGRAM RADIONICA KULTURA KOMUNIKACIJE MEĐU MLADIMA

Opšti cilj programa:

Unapređenje kulture i veština komunikacije dece i omladine u osnovnim i srednjim školama

Specifični ciljevi programa:

1. Unaprediti razumevanje kulture komunikacije u stvarnom i virtuelnom svetu
2. Unaprediti komunikaciju između vršnjaka, kao i među polovima (dečaci-devojčice)
3. Razviti veštine asertivne komunikacije mladih u situacijama vršnjačkog nasilja

Moduli/radionice

NAZIV MODULA/RADIONICE	Trajanje
Modul 1: KOMUNIKACIJA –ŠTA JE TO?	45'
Modul 2: KOMUNIKACIJA BEZ PREPREKA	45'
Modul 3: KOLIKO SE RAZUMEJU DEČACI I DEVOJČICE?	45'
Modul 4: NASILJE U ŠKOLI I NENASILNA KOMUNIKACIJA	45'
Modul 5: KOMUNIKACIJA PREKO VIRTUELNIH DRUŠTVENIH MREŽA	45'

I RADIONICA: KOMUNIKACIJA ŠTA JE TO?

Ciljevi radionice:

1. Upoznavanje sa osnovnim pojmovima o komunikaciji
2. Uvežbavanje preciznog izražavanja pri opisivanju stvari i događaja
3. Uviđanje osnovnih elemenata procesa komunikacije

Ukupno trajanje: 50'

Trajanje	Aktivnost	Metod
15'	<i>Uvodni deo:</i>	
5'	Uvodna igra – Ime i pridev	Igrica za upoznavanje
5'	Objašnjenje programa radionica	Izlaganje voditelja
5'	Pravila rada	Zajedničko predlaganje pravila
30'	<i>Centralni deo</i>	
5'	Ja ti pričam, a ti crtaš 1	Aktivnost u akvarijumu: prva scena
10'	Šta je komunikacija?	Asocijacije učesnika; aktivnost „ustani ako se slažeš“
5'	Elementi u komunikacijskom procesu	Poster uz izlaganje voditelja
5'	Ja ti pričam, a ti crtaš 2	Aktivnost u akvarijumu: druga scena
5	Diskusija o važnosti preciznog izražavanja i proveravanja onoga što mislimo da smo čuli	Grupna diskusija
5'	<i>Završni deo</i>	
5'	Nevidljivi poklon	Igra pantomime u krug

Potreban materijal:

- Flipčart sa papirom
- Markeri
- Poster 1 sa elementima procesa komunikacije
- Selotejp, makaze
- Slike 1 i 2– „Roboti od geometrijskih oblika (u prilogima)“

UPUTSTVO ZA REALIZACIJU PRVE RADIONICE

Uvodni deo

15'

Upoznavanje uz igru – predstavljanje Ime + pridev, ili ako se poznaju, svako da kaže jednu reč koja najviše liči na to kako se osećaju u tom trenutku.

Objašnjenje ciljeva i dinamike radionica – koristiti ciljeve date u ovom scenariju i najaviti sve radionice.

Ustanoviti pravila rada, zajedno sa učesnicima: svi aktivno učestvuju, nema glupih pitanja, poštuje se vreme, diskrecija zagarantovana...

Centralni deo

30'

1. Ja ti pričam a ti crtaš (5')

Prva situacija: dvoje dobrovoljaca izađu ispred grupe. Jedan crta na flipčartu, a drugi mu usmeno opisuje crtež „robota“ od geometrijskih oblika. Zadatak učesnika koji crta je da što vernije sledi uputstva ali ne sme ništa da pita niti proverava da li je dobro razumeo. Za to vreme, i ostali učesnici pokušavaju da nacrtaju robota prema uputstvima. Jako je važno da samo učesnik koji opisuje vidi crtež robota.

Nakon što je završeno opisivanje i crtanje, uporedi se originalna slika robota sa crtežima učesnika i komentariše – šta je bilo lako a šta teško, zašto postoje razlike...

2. Šta je komunikacija? (10')

Voditelj/ka pita učesnike: Kad ja kažem „komunikacija“, vi kažete...? Ili ih direktno pita: „Šta je to komunikacija?“. Odgovore učesnika beleži na FC papir. Zatim objasni učesnicima da će sada da pročita neke tvrdnje o komunikaciji, a da oni treba da ustanu ako se slažu sa tom tvrdnjom, a da ostanu da sede ako se ne slažu. Nakon svake tvrdnje treba kratko proveriti zašto se slažu, odnosno ne slažu.

1. Svi znaju dobro da komuniciraju

Objašnjenje za voditelje: Komuniciranje je prisutno kod svih ljudi, ali se ljudi razlikuju prema uspešnosti komuniciranja, slušanja i govora. Zbog toga veštine komunikacije treba stalno usvajati i unapređivati.

2. Komunikacija se bazira na rečima

Objašnjenje za voditelje: Govor je većini ljudi sinonim za komunikaciju. Međutim, treba znati da se značajan deo komuniciranja obavlja neverbalno, tako što se poruke šalju pokretima, pogledima, izrazima lica...

3. Komunikacija se može izbeći

Objašnjenje za voditelje: Mnogi ljudi misle da mogu izbeći komunikaciju ako izbegnu govoriti, tj napuste mesto gde se ona dešava. Međutim, celokupno ljudsko

ponašanje predstavlja komunikaciju pa je tako i napuštanje razgovora komunikacijska poruka.

4. Višak komunikacije dovodi do rešenja problema.

Objašnjenje za voditelje: Ova tvrdnja nije tačna iz razloga što često više komunikacije, ako nije primerena, može dovesti do produbljivanja problema. Ponekad, prekid ili smanjenje intenziteta komunikacije može biti delotvorno da bi se umirile neke tenzije i otvario prostor za razmišljanje o problemu.

5. Jezik je najvažniji za komunikaciju

Da li ste primetili da bilbordi, reklame i fotografije vam često prenesu više informacija i bolje prenesu neku poruku nego nečiji govor ili tekst? U Indiji je u aktivnoj upotrebi 18 jezika. Puno ljudi nema zajednički jezik a opet vrlo dobro uspevaju da komuniciraju. Ne zaboravite da neverbalna komunikacija često otkriva mnogo više nego verbalna.

3. Elementi procesa komunikacije (5')

Voditelj/ka najpre objasni da se komunikacija deli i na verbalnu (uz pomoć govora, pisanog ili usmenog) i neverbalnu (npr. gestovi, pantomima) a takođe da postoji direktna komunikacija (licem u lice, bez posrednika), kao i komunikacija uz pomoć posrednika- pa pita koji su to posrednici (telefon, pismo, mediji, internet...). Zatim pokaže poster sa elementima procesa komunikacije i objasni svaki element pojedinačno (pošiljalac, namera, kodiranje, kanal, poruka, dekodiranje, primalac, razumevanje namere). Naglasi važnost povratne informacije, tj. proveravanja primaoca poruke da li je dobro razumeo/la šta je pošiljalac hteo/la da kaže.

4. Ja ti pričam a ti crtaš 2 (5')

Novih dvoje dobrovoljaca izađu ispred grupe. Jedan crta na flipčartu, a drugi mu usmeno opisuje sliku „robota“ od geometrijskih oblika (slika br. 2). Zadatak učesnika koji crta je da što vernije sledi uputstva ali ovaj put sme i da pita i da proverava da li je dobro razumeo korišćenjem parafraziranja. Za to vreme, i ostali učesnici pokušavaju da nacrtaju robota prema uputstvima.

Jako je važno da samo učesnik koji opisuje vidi crtež robota.

5. Diskusija (5')

Nakon što je završeno opisivanje i crtanje, uporedi se originalna slika robota sa crtežima učesnika i komentariše – šta je bilo lako a šta teško, zašto postoje razlike, da li je ovoga puta crtanje i razumevanje bilo uspešnije nego prvog puta i zašto.

Završni deo

5'

Ako se nakon ove radionice odmah nastavlja druga radionica, nema potrebe za završnom aktivnošću nego se odmah prelazi na uvodnu aktivnost druge radionice. Ako se prva radionica samostalno realizuje, može se završiti igrom „**Nevidljivi poklon**“ (5'): Voditelj/ka kaže učesnicima da stanu u krug i da svako svom susedu sa

desne strane osmisli neki poklon, koji će neverbalno pokazati. Osoba kojoj je poklon namenjen treba da prepozna i „preuzme“ poklon, a zatim da poklon koji je ona osmislila preda svom susedu sa desne strane i tako dok se svi ne izređaju.

DODATNI MATERIJAL ZA ČITANJE I PRIPREMU

O KOMUNIKACIJI

Komunikacija se definiše kao odnos među pojedincima pri kome se veza među njima uspostavlja znakovima – simbolima i signalima.

Simbol je znak koji ima funkciju reprezentacije stvari i pojava. Simboli stoje umesto njih i označavaju ih i mi ih u tu svrhu namerno koristimo (primer su reči u jeziku.)

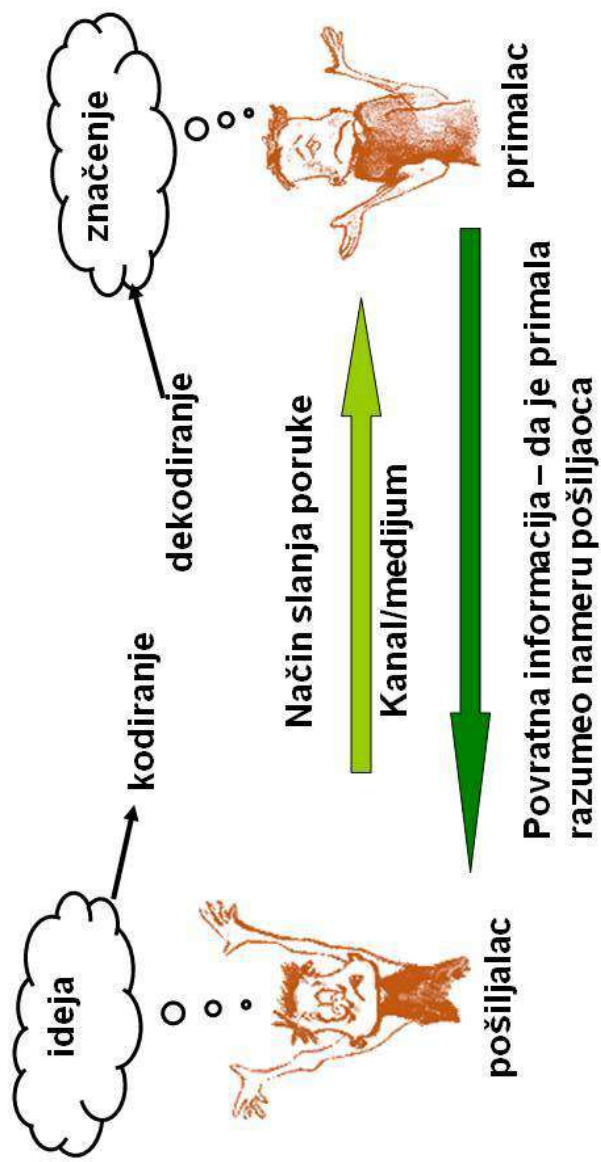
Signal je znak koji ima funkciju ekspresije ili apelovanja. Signali su samo izraz nekog psihičkog stanja (npr. smeh, plač, pokreti, izraz lica...)

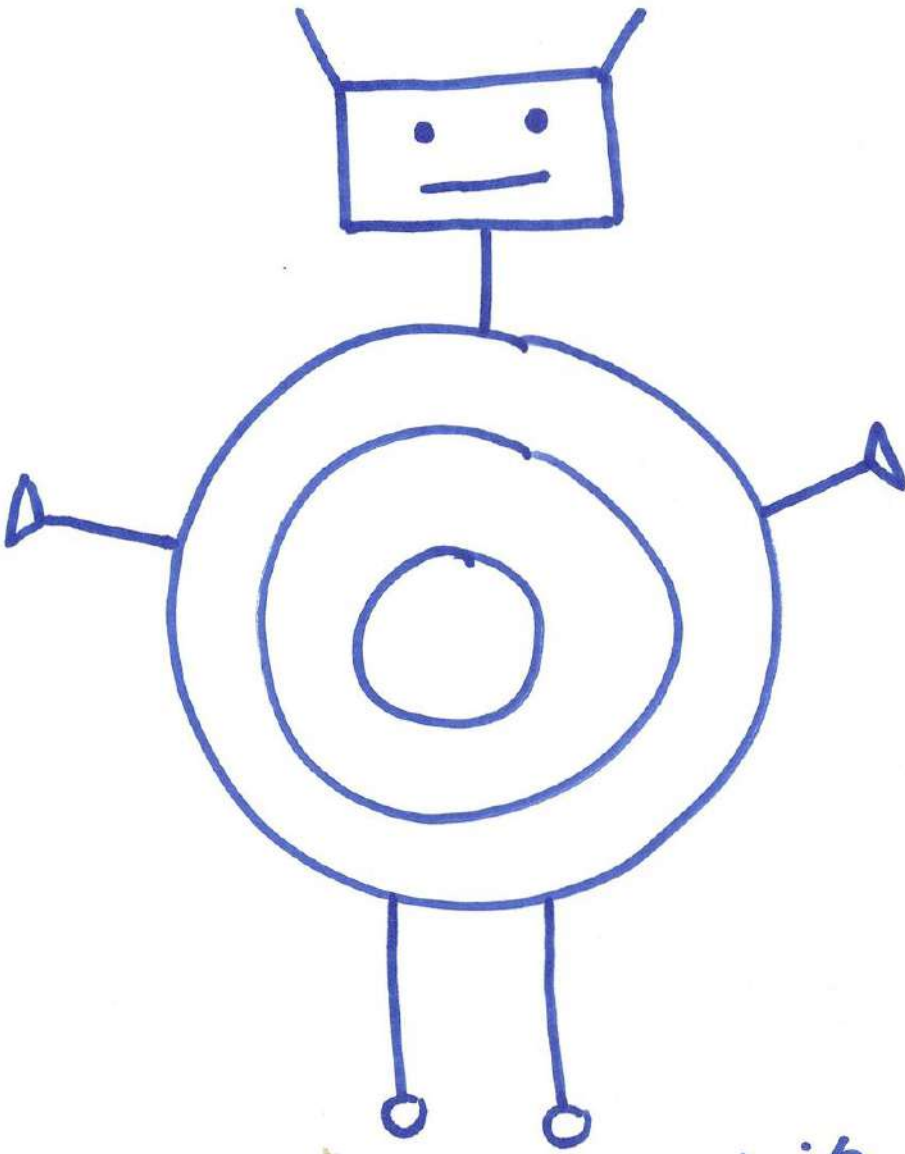
Interpersonalna komunikacija je proces slanja i primanja informacija između dve ili više osoba. Ona ne mora da bude razmena reči mada se komunikacija najčešće poistovećuje sa konverzacijom.

PROCES KOMUNIKACIJE – OSNOVNI ELEMENTI

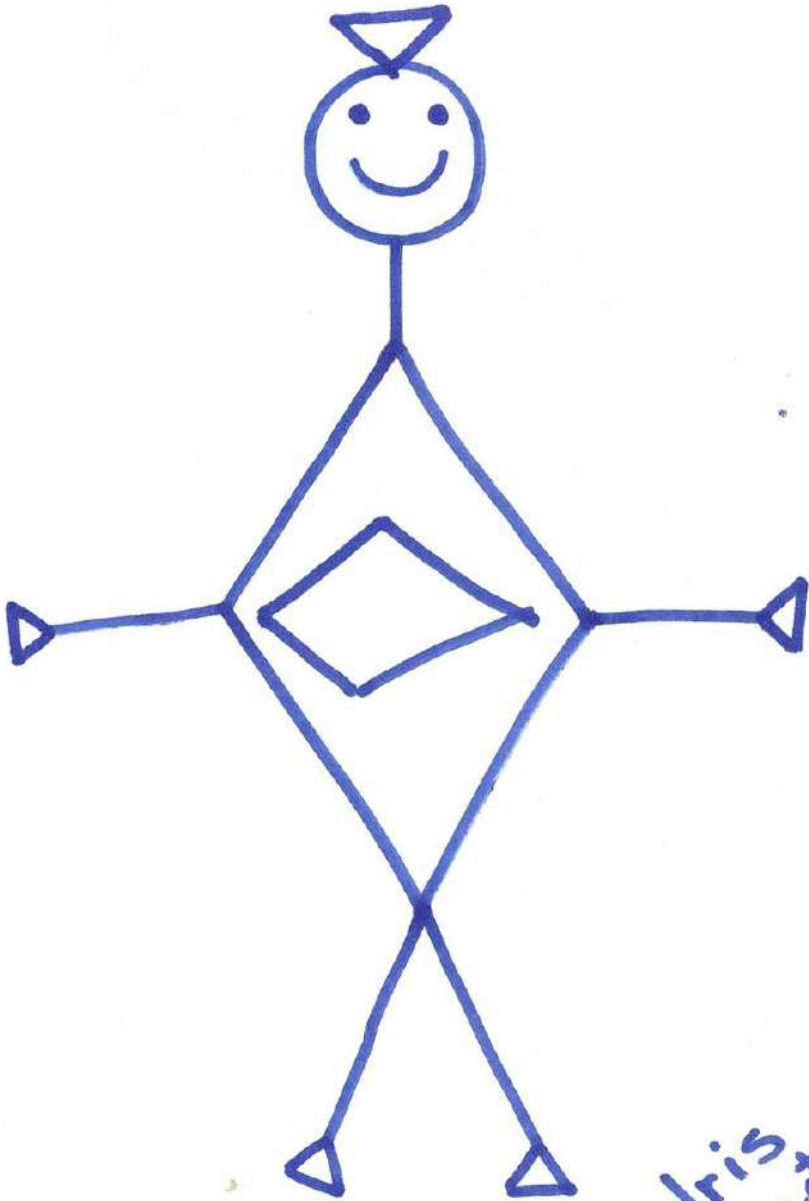
- **Pošiljalac** – osoba koja šalje informaciju
- **Namera pošiljaoca** – misao, osećanje, ideja koju pošiljalac želi da prenese primaocu
- **Kodiranje** – pošiljalac formuliše poruku tj. transformiše svoju nameru tako da se ona učini dostupnom čulima primaoca. Pošiljalac na taj način prenosi svoju nameru.
- **Poruka** – informacija poslata primaocu (kodirana namera)
- **Slanje poruke** – slanje informacije primaocu, izjava ili neverbalna poruka
- **Informacioni kanal** – način slanja poruke: direktan (konverzacija) ili indirektan (telefon, pismo, e-mail, fax, mediji ...)
- **Primalac** – osoba kojoj je poruka namenjena
- **Primalac poruke** – senzorno čulo na koje poruka deluje
- **Dekodiranje** – transformisanje poruke na način da bude razumljiva primaocu
- **Interpretacija** – određivanje namere pošiljaoca
- **Fidbek** – povratna informacija na osnovu koje primalac stavlja do znanja da je razumeo poruku

ELEMENTI PROCESA KOMUNIKACIJE

Iris
Kondel
27.11

Iris
Kendel
2/11

II RADIONICA: KOMUNIKACIJA BEZ PREPREKA

Ciljevi radionice:

1. Unapređivanje razumevanja mogućih faktora i prepreka koji utiču na komunikaciju
2. Davanje preporuka za uspješniju komunikaciju

Ukupno trajanje: 45'

Trajanje	Aktivnost	Metod
15'	<i>Uvodni deo:</i>	
10'	„Šta je bilo na času?“	Igra sa ulogama i zadatkom da se opiše čas geografije
5'	Diskusija – šta sve utiče na to kako ćemo opisati neki događaj?	Grupna diskusija, pisanje na FC
25'	<i>Centralni deo</i>	
20'	Prepreke u komunikaciji	Poster-šetnja u tri grupe
5'	Preporuke za uspešnu komunikaciju	Izlaganje voditelja uz poster
5'	<i>Završni deo</i>	
5'	„Skriveni dirigent“	Igrica

Potreban materijal:

Ceduljice sa ulogama za „šta je bilo na času“ (treba ih prethodno pripremiti, tj. iseći)
 Flipčart i papir, markeri
 Poster 1 za kafe-metod, sa unapred ispisanim naslovima
 Poster 2 sa preporukama za uspešnu komunikaciju
 Selotejp, makaze

UPUTSTVO ZA REALIZACIJU DRUGE RADIONICE

Uvodni deo

15'

1. „Šta je bilo na času?“ (10')

Voditelj kaže učesnicima: Zamislite da se završio jedan školski čas, npr. čas geografije. Izlazite na odmor i učenici iz drugog odeljenja vas pitaju „kako je bilo, šta ste radili na času?“. Zatim objasni učesnicima da treba da odgovore iz uloge koju izvuku na cedulji (prethodno ste pripremili uloge na ceduljama – isekli ih). Svako ko je izvukao ulogu odgovara u skladu sa tom ulogom (opisi uloga u prilogu).

2. Diskusija (5')

Voditelj pita: „od čega zavisi naše viđenje i opis neke situacije ili događaja?“. Učesnici odgovaraju, voditelj/ka piše na flipčart/pano (npr. od raspoloženja, očekivanja, odnosa prema nekoj osobi, namere, umora, interesovanja...)

Centralni deo

25'

3. Prepreke u komunikaciji (15')

Voditelji podele učesnike u tri grupe, a prethodno je na zidu nalepio postere sa ispisanim naslovima „Prepreke za uspešnu komunikaciju koje potiču od pošiljaoca“, „Prepreke za uspešnu komunikaciju u kanalu komunikacije“ i „Prepreke za uspešnu komunikaciju koje potiču od primaoca“. Poster treba da su na tolikoj udaljenosti jedan od drugog da grupe mogu neometano da rade na jednom posteru, ali i da brzo pređu na sledeći poster kada im se da znak. Kaže da će im meriti vreme, da će svaka grupa imati priliku da dodaje na pano svoje ideje te da treba da štede prostor na panou i da će prvi krug trajati 5 minuta, drugi 3 i treći samo 1 minut. Voditelj meri vreme i daje uputstvo grupama da se rotiraju, tako da svaka grupa prošetala i dopiše nešto na svaki od panoa. Na kraju zamoli grupu koja je počela da piše da prezentuje taj pano (tj. da izaberu prezentera).

4. Deset principa uspešne komunikacije (5')

Voditelj/ka prikaže poster „10 principa uspešne komunikacije“ i objasni ga ukratko. Pita „da li na posteru zaista ima 10 principa?“ (ima ih 9). Ako učesnici primete da nema deset, tražiti od njih da smisle, predlože deseti princip uspešne komunikacije.

5. „Skriveni dirigent“ (5')

Učesnici stanu u krug i predstavljaju „orkestar“. Izabere se jedan dobrovoljac/ka koji će biti „detektiv“ i on/a izađe izvan prostorije. Ostali učesnici tajno izaberu među sobom „dirigenta“, čiji zadatak je da diktira orkestru pokrete (pljeskanje, mahanje rukama, češkanje, pucketanje...) koje oni potom ponavljaju pred detektivom. Cilj orkestra i dirigenta je da detektiv, koji se posle tajnog dogovora vraća u prostoriju, ne otkrije čije pokrete orkestar prati tj. ko je dirigent. Dirigent menja zato pokrete što diskretnije, a promenu pokreta učesnici neupadljivo registruju i ponavljaju tako da detektivu otežaju prepoznavanje dirigenta. Detektiv ima pravo tri puta da pogađa ko je dirigent, i ukoliko ne pogodi, igra se prekida i ponavlja sa drugim igračima u ulogama dirigenta i detektiva.

DODATNI MATERIJAL ZA ČITANJE I PRIPREMU

Šta je uspešna komunikacija?

Proces komunikacije je uspešan kada primalac shvata informacije koje su mu poslate u skladu sa namerama pošiljaoca. Osnovni uslov za uspešnu komunikaciju je proveravanje da li primalac dobro razume namere pošiljaoca putem povratne veze (feedback-a). I pošiljalac i primalac podjednako učestvuju u procesu uspešne komunikacije. Uspešnu komunikaciju nije lako ostvariti jer ona nije automatska i često imamo problem da jasno iznesemo svoje misli i da razumemo druge ljude. Osim toga, dobra komunikacija je osnovni uslov i sredstvo bilo kakvog timskog rada. Ona omogućava izvršavanje zadataka, pomaže pri donošenju odluka i razrešenju problema a naročito konflikata.

Deset principa dobre komunikacije

- Pokaži da te zanima sagovornik, pokušaj da ga bolje upoznaš i razumeš
- Dozvoli drugoj osobi da govori i slušaj pažljivo
- Nauči da govoriš o stvarima koje zanimaju druge ljude
- Budi oprezan/na sa kritikama
- Priznaj svoje greške
- Pohvali ono što je vredno hvale
- Pokušaj da zamisliš sebe u ulozi drugog
- Izbegavaj svađu i ne protivreči grubo
- Osmeh je važan

Prilog iskopirati i iseći ceduljice za izvlačenje.

Učenik koji uopšte nije pratio čas (prepisivao je domaći iz matematike)

Učenik koji je hteo da odgovara, a nastavnik nije stigao da ga pita

Učenica koja je oduševljena što je nastavnik veći deo časa pričao o zanimljivim događajima sa svojih putovanja

Učenik koji je bio prozvan da odgovara, nije bio spreman i dobio lošu ocenu

Učenik koji obožava geografiju, nastavnika i putovanja

Neraspoložena učenica koja je veći deo časa bila odsutna mislima

Učenik koji je jedan čekao da zvoni jer se plašio da će biti prozvan

Učenica koja jedva čeka veliki odmor da se nađe sa momkom

Učenik koji je takođe uspeo da ispriča neke zanimljive događaje sa svojih putovanja

Učenica kojoj se nije dopalo to što nastavnik priča o Latinskoj Americi, umesto da priča o putovanjima po Evropi

Učenik koji je sukobio mišljenje sa nastavnikom o tome koja je zemlja Latinske Amerike lepša i interesantnija

III RADIONICA: KOLIKO SE RAZUMEJU DEČACI I DEVOJČICE?

Ciljevi:

1. Bolje razumevanje suprotnog pola
2. Preispitivanje rodnih stereotipa

Ukupno trajanje: 45 '

Trajanje	Aktivnost	Metod
10'	<i>Uvodni deo:</i>	
10'	Priča o nadimcima	Razmena u krug
30'	<i>Centralni deo</i>	
10'	Poruka suprotnom polu	Pisanje na stikere – kako je biti dečak/devojčica i šta bi voleli da poruče suprotnom polu
10'	Kako smo naučili rodne uloge	Rad u malim grupama
10'	Stereotipne i rodno naučene predstave o dečacima/devojčicama i zašto one nisu dobre	Izlaganje voditelja uz poster
5'	<i>Završni deo</i>	
5'	„Ja protiv stereotipa“	Igra u krug

Potreban materijal:

Stikeri

Flipčart

Poster 3 o stereotipnim predstavama o devojčicama i dečacima

Selotejp, makaze

UPUTSTVO ZA REALIZACIJU TREĆE RADIONICE

Uvodni deo

10'

1. Priča o nadimcima (10')

Redom u krug učesnici ispričaju priču o svojim nadimcima – kako ih ko zove, kada su dobili nadimke, zašto... Drugi krug razmene se sastoji u tome da učesnici iskažu svoj stav o svojim nadimcima – koji im je posebno drag a koji nikako ne vole ili im smeta i zašto. Voditelj/ka u nedostatku vremena može da spoji prvi i drugi krug, tako da se uradi samo jedna razmena u kojoj će svaki učesnik reći nadimak i odmah ga i prokomentarisati.

Centralni deo

30'

2. Poruka suprotnom polu (10')

Voditelj/ka podeli svakom učesniku nekoliko stikera i zamoli ih da na njima napišu svoje viđenje pripadnosti muškom, odnosno ženskom polu kao da „pišu pismo“ nekom pripadniku suprotnog pola. Kako je to biti devojčica, odnosno dečak? Šta žele da poruče suprotnom polu? Dati dovoljno vremena da se učesnici zamisle i koncentrišu i da napišu svako po nekoliko ideja. Lepe na flipčart, voditelj može da razvrsta stikere po sličnosti, čita grupisane stikere i kratko prokomentariše.

3. Šta društvo kaže kakvi treba da budemo- kako smo naučili rodne uloge

Učenici se podele u 4 manje grupe. Svaka grupa dobije 2 papira, na jednom papiru su fotografije i crteži ženskih likova iz bajki, crtanih filmova, glumice, manekenke, pevačice. Na drugom papiru su muški likovi: superheroji, sportisti, ratnici. Prva grupa dobija zadatak da napiše na flip čart papir koje osobine imaju ženski a koje osobine imaju muški likovi. Druga grupa ima zadatak da napiše koje poruke su roditelji ovih likova njima govorili kako bi ih vaspitali da postanu takvi kakvi jesu. Treća grupa ima zadatak da prikaže dobre strane ovih razlika između muškaraca i žena. Četvrta grupa ima zadatak da napiše zašto je negativno ako ovako delimo muškarce i žene. Rad u grupama traje 10 minuta.

4. Diskusija (10')

Voditelj zamoli da grupe prezentuju svoje produkte, pita za pojašnjenja ako treba, podstiče da se razvije diskusija između učesnika u grupi postavljanjem podpitanja, npr. „Kako bi mogli da promenimo lik Snežane?“, „Da li mediji utiču na nas kako se ponašamo?“, „Da li se nekada neko našalio na vaš racun jer ste obukli muške ili ženske boje?“, „Da li su vas roditelji grdili jer se ponašate „kao harambaša“ ili „kao curica“? Kako ste se osećali?“

5. Stereotipne predstave o muškarcima i ženama (10')

Voditelj/ka pokaže poster br. 3 (stereotipne rodne podele) i objasni kako se i kroz filmove, crtaće, udžbenike... provlače pojednostavljene i preterano uopštene

predstave o muškarcima kao jakima, aktivnima, neemotivnima itd. i o ženama kao nežnim, pasivnim, domaćicama ili lepoticama/princezama... Daje primere poznatih likova iz bajki (npr. Snežana i princ na belom konju, Trnova Ružica, Pepeljuga, Crvenkapa i lovac...). Podstiče učesnike da kažu svoje mišljenje o tome šta treba da karakteriše žene, a šta muškarce i usmerava ih u pravcu ravnopravnosti, slobode izbora i jednakih mogućnosti (npr. i dečak ima pravo da se igra lutkama ili da kreira modu, ima pravo da pokaže osećanja, ili i devojčica ima mogućnost da igra fudbal ili nauči da vozi motor, da želi da bude kosmonaut isl).

Završni deo

5'

5. „Ja protiv stereotipa“ (5')

Učesnici treba da razmene ideje o tome kako mogu da se suprotstave rodnim stereotipima. Reći: „hajde sada da svako, redom u krug, kaže šta može da uradi ili promeni u svom ponašanju, da bi komunikacija sa devojčicama, odnosno dečacima, bila uspešnija, sa više uvažavanja i bez stereotipnih predstava“.

DODATNI MATERIJAL ZA ČITANJE I PRIPREMU

Najprostije rečeno, rodni stereotipi su generalizacije-uopštavanja o ulogama svakog pola.

- Pol (eng. sex) – je biološki dat, ono sa čim se rađamo
- Rod (eng „gender“) – je ono što nam društvo dodeljuje, uloga koju dobijamo na osnovu toga kako naše okruženje i kultura u kojoj živimo shvataju da treba.

Rodne uloge su, praktično, netačne generalizacije muških i ženskih osobina. Pošto svaki čovek ima individualne želje, misli i osećanja, bez obzira na pol, ovi stereotipi su neverovatno jednostavna uopštavanja i uopšte ne opisuju osobine svake osobe svakog pola.

Dok dosta ljudi shvata da stereotipi nisu istina, mnogi i dalje prave grešku tj donose sudove o nekome samo na osnovu pola kojem ta osoba pripada. U našem društvu postoje mnogi rodni stereotipi, na primer jedan od najčešćih je da sve žene žele da se udaju i imaju decu, ili da svi muškarci vole sport.

Mnoga istraživanja pokazuju da deca zapravo uče rodne stereotipe od odraslih. Rodni stereotipi kreću već od trenutka kada roditelji saznaju pol svoje nerođene bebe.

Čim saznaju da je devojčica, odmah će početi kupovinu stvarčica i ukrašavanje roza bojom (soba, krevetac itd). Uobičajeno je da će ćerka imati pun ormar roze haljina i njena kutija će biti napunjena igračkama kao što su pribor za čaj, lutke i sl. Šta to u

suštini čini detetu? Iako mnogi roditelji ne shvataju, to je postavljanje sopstvenog deteta u okvire stereotipa, učenje kako da bude „stereotipna žena“. I učenje i igranje ovih rodničkih uloga se proteže dalje, iz porodice kroz školu (pogledajte samo slike u školskim udžbenicima, ili pokušajte da izbrojite koliko je ženskih imena među istorijskim ličnostima) do radnog mesta.

U tom pogledu nema razlike ni kada su dečaci u pitanju: čim smo saznali da je dečak na putu, pripremili smo sve u bebi plavoj boji za njega-male farmerke, male plave patike, plavi krevetac... Igračke dečaka sastoje se od kamiona, dinosaurus, akcionih figura i video igara. Od početka dečaci uče da ne plaču („kao devojčice“), da su oni zaštitnici (nameće im se ogromna odgovornost), i da se brane/da brane. Dečaci uče da tata ide na posao a da je mama ta koja će ostati kod kuće (ili ne treba da radi ili uvek ona uzima bolovanje kad je dete bolesno).

Da li biste bili iznenađeni kada biste čuli da većina roditelja priznaje da ne uče svoje sinove kako da rade kućne poslove kao što su pranje sudova ili prostiranje veša? Umesto toga, oni ih uče da izbace đubre i kose travnjak; od samog starta dečaci misle da su neki kućni poslovi "samo za žene."

Niko naravno ne kaže da razlike ne postoje. A razlike su biološke. Problem je u tome što ne odvajamo biološko od kulturološkog.

Zato imamo situaciju da su i danas žene i muškarci različito plaćeni za iste poslove (konkretno, žene su manje plaćene za iste poslove), da žene trpe diskriminaciju prilikom zapošljavanja, da se od muškaraca očekuje da ne pokazuju slabost i da uvek budu supermeni.

Stereotipi mogu biti i negativni i pozitivni, ali kakvi god da su, oni nas navode na pogrešne zaključke o pojedinačnim osobama. Takođe, dovode do toga da negujemo ponašanje koje nije zasnovano na ispravnim sudovima o nekome ili nečemu. Na primer: "Ona je plavuša. Sve plavuše su glupe. Nema šanse da će ona rešiti ovaj problem", ili: "On je iz X dela grada. Tamo su sve sami divljaci. Ne pada mi na pamet da izađem s njim".

Stereotipi nas vode ka diskriminatornom ponašanju. Kaže se da su ljudi koji razmišljaju u stereotipima skloniji da diskriminišu određene grupe ljudi. Tako i mi, možemo da se zamislimo o tome u koliko fioke u glavi držimo stereotipe o suprotnom polu, i koliko nam oni otežavaju razumevanje suprotnog pola. Ako otvorimo fioke i pustimo stereotipe da odlepršaju, možda ćemo lakše i uspešnije komunicirati.

Najveći stereotipi o ženama

- Nežne
- Slabe
- Emotivne
- Nepraktične
- Pasivne
- Subjektivne
- U privatnoj sferi/u kući/domaćice
- Žene su loši vozači
- Sve žene žele da se udaju i rode decu

Najveći stereotipi o muškarcima

- Jaki
- Moćni
- Razumni
- Praktični
- Aktivni
- Objektivni
- U javnoj sferi
- Muškarci su manje osećajni od žena
- Muškarci ne vole da razgovaju
- Muškarci stalno misle na seks

IV RADIONICA: NASILJE U ŠKOLI I NENASILNA KOMUNIKACIJA

Ciljevi:

1. Uviđanje vrsta nasilja, radi prepoznavanja nasilja u školi
2. Razumevanje karakteristika nasilnika i žrtve
3. Uvežbavanje asertivnog reagovanja u konfliktnim situacijama

Trajanje	Aktivnost	Metod
10'	<i>Uvodni deo:</i>	
10'	Koliko ima nasilja u školama?	Razgovor u grupi
30'	<i>Centralni deo</i>	
10'	Vrste nasilja u školama Ko je nasilnik, a ko žrtva?	Izlaganje voditelja uz pomoć postera
10'	Agresivno-pasivno-asertivno u situaciji nasilja	Igrokazi
10'	Diskusija o različitim načinima reagovanja na zadirkivanje i koje je najbolje	Diskusija
5'	<i>Završni deo</i>	
5'	„Kaži nešto lepo komšiji“	Igra u krug

Potreban materijal:

Poster 4, 5, 6: Nasilništvo, vidovi nasilništva, ko je nasilnik a ko žrtva
Ceduljice sa uputstvima za igrokaze (treba ih prethodno iseći) – Prilog.
Makaze, selotejp

UPUTSTVO ZA REALIZACIJU ČETVRTE RADIONICE

Uvodni deo

10'

1. Koliko ima nasilja u školi?

Voditelj/ka započne temu najavljujući cilj radionice i da će se sada govoriti o nasilju u školama (može se povezati i sa prethodnom temom, pa pitati kakvo je nasilje najčešće među dečacima, a kakvo među devojčicama). Pita da li oni smatraju da nasilja u njihovoj školi ima i kako se ono ispoljava. Koji je najčešći vid nasilja? Kako postupaju ostala deca, a kako odrasli ako neko trpi nasilje? Šta se dešava sa žrtvom ako duže vreme trpi nasilje? Šta bi oni uradili?

Centralni deo

30'

2. Šta je nasilje i ko ga vrši/trpi (10')

Voditelj/ka uz pomoć postera br. 4, 5. i 6. objašnjava šta je nasilje, koje vrste nasilja postoje i šta karakteriše nasilnike i žrtve. Pokrene razgovor na svaku od tema sa postera, podstakne učenike da kažu svoje mišljenje, primere, iskustva... Pitati ih kako treba reagovati u situaciji nasilja, šta uraditi ako smo sami žrtva, ako smo svedoci nasilja nad drugima, ako smo u situaciji da sami vršimo nasilje. Pitati za ulogu odraslih u tome, šta oni treba da urade.

3. Pasivno- agresivno - asertivno (10')

Učesnici-dobrovoljci dobiju uputstva za odigravanje tri situacije lakšeg nasilja u školi (zadirkivanje grupe dece), sa tri načina reagovanja: pasivno, agresivno i asertivno. Nakon svakog igrokaza, prokomentariše se način komunikacije i istaknu bitne osobenosti pasivnog, agresivnog i asertivnog reagovanja na nasilje, ispita se koliko su efikasne u zaustavljanju nasilja, itd.

4. Asertivni JA-GOVOR (10')

Voditelj/ka rezimira vrste komunikacije prema zastupanju svojih ili tuđih potreba (pasivnu, agresivnu i asertivnu), objasni ukratko tehniku „Ja-govora“ i omogući učesnicima da je provežbaju tako što će osmisлити „ja-rečenicu“ u primerima nekoliko situacija.

Situacije:

Situacija 1: Umoran dolaziš iz škole, a mlađi brat/sestra navaljuje na tebe da se igrate.

Situacija 2: Kasniš iz izlaska jer se gradski autobus pokvario. Roditelji su budni, ljute se na tebe.

Situacija 3: Momak ti je napravio ljubomornu scenu pred društvom.

Situacija 4: Tvoj najbolji drug/dругarica opet kasni u školu, a kod njega/nje je tvoja sveska iz matematike u kojoj je domaći za danas...

5. „Kaži nešto lepo komšiji“ (5')

Svaki učesnik treba da kaže neku lepu poruku svom susedu sa desne (ili leve, svedno) strane, ali da je iskrena. Npr. „Sviđa mi se kako si se obukla danas“ ili „Meni znači što mogu da razgovaram sa tobom kada me nešto muči“, „Dopada mi se kako crtaš/pišeš/igraš fudbal“ itd.

Nasilništvo u školi

- Nasilništvo je fizičko, verbalno ili emotivno zlostavljanje pojedinca od strane jedne ili više osoba.
- Kada jedno ili više dece uzastopno i namerno uznemiruje, napada ili ozleđuje drugo dete koje se ne može odbraniti.
- Nasilništvo u školi uključuje ili pretpostavlja neravnotežu fizičke ili mentalne moći, tako da je nasilnik jači (ili deluje jače) od žrtve.

Direktno i indirektno nasilje

- Direktno: ruganje, ponižavanje, vrežanje, otimanje i uništavanje stvari, udaranje, naređivanje, guranje...
- Indirektno: ogovaranje, ignorisanje, isključivanje iz igara
- Nasilništvo može biti fizičko, psihološko i socijalno

Nasilnici i žrtve

Ko su nasilnici?

- Deca/mladi koji imaju potrebu da se osećaju moćno
- Deca/mladi koji su shvatili da nasilništvo donosi rezultate
- Oni ponavljaju nasilničko ponašanje (deca koja samo povremeno zadirkuju druge nisu nasilnici)

Ko su žrtve?

- Žrtva može biti svako
- Pasivne žrtve – osetljive osobe, ranjive, povučene i usamljene, ne umeju da se brane i nemaju puno prijatelja
- Provokativne žrtve – impulsivna deca, lako se uzbuđuju, prave od sebe mete ali ne umeju da se brane

Nasilničko ponašanje mladih u školi

(odlomak iz priručnika „Vodič kroz razvojne smetnje“, nastao u okviru projekta „Drugačiji zajedno“, Škola za osnovno i srednje obrazovanje 14. oktobar, Niš i Save the Children, uz odobrenje koautora i izdavača)

Nasilništvo je fizičko, verbalno ili emotivno zlostavljanje pojedinca od strane jedne ili više osoba.

O nasilništvu među decom govorimo kada jedno ili više dece uzastopno i namerno uznemiruje, napada ili ozleđuje drugo dete koje se ne može odbraniti.

Nasilništvo u školi uključuje ili pretpostavlja neravnotežu fizičke ili mentalne moći, tako da je nasilnik jači (ili deluje jače) od žrtve.

Zadirkivanje je najčešći tip nasilništva i za dečake i za devojčice u osnovnoj školi. Međutim, na drugom mestu su fizičko zlostavljanje (kod dečaka) i proterivanje iz društva (kod devojčica).

Nasilništvo može biti direktno i indirektno.

- Direktno nasilništvo uključuje : ruganje, ponižavanje, vređanje, kritikovanje, naređivanje i zahtevi za podređenošću, udaranje, uzimanje stvari, uništavanje stvari.
- Indirektno nasilje: namerno isključivanje deteta iz grupnih igara, ogovaranje i slično. Njemu su sklonije devojčice.

Problemi sa nasilništvom počinju u predškolskom uzrastu, a vrhunac dostižu u višim razredima osnovne škole. Nasilništvo se uglavnom odvija u školi, na mestima na kojima decu niko ne nadgleda, odnosno na kojima na njih nedovoljno paze (u dvorištu, na hodnicima, u trpezariji i toaletima).

Ko su nasilnici?

Nasilnici su deca koja imaju potrebu da se osećaju moćno i koja su shvatila da nasilništvo donosi rezultate. Ono što ih razlikuje od dece koja samo povremeno zadirkuju druge jeste obrazac ponovljenog fizičkog ili mentalnog zastrašivanja.

Ne postoji ni jedan poseban razlog zbog kojeg neko dete postaje nasilnik, već razni činioci iz njegove sredine dovode do nasilničkog ponašanja. Budući da je ovo ponašanje naučeno, od njega se može „odučiti“. Rana intervencija je od presudnog značaja. Što je dete starije, teže se menja. Decu nasilnike prati veći rizik od problema u budućnosti.

Faktori iz sredine koji doprinose razvoju nasilničkog ponašanja

- Nedostatak nadzora nad decom u tinejdžerskom dobu. Deci mora da se objasni da nasilničko ponašanje nije u redu.
- Isplati se. Kada roditelji ili drugi odrasli popuštaju nepodnošljivom ili agresivnom detetu, ono nauči da se služi nasilništvom da bi postiglo ono što želi.
- Stroge fizičke kazne. Nasilnici često napadaju manju, slabiju decu po uzoru na ono što sami proživljavaju kod kuće. Za nasilnika je najgora moguća kazna fizička.
- Agresivno ponašanje kod kuće. Neka deca imitiraju agresivno ponašanje više od druge dece. posmatrajući kako odrasli maltretiraju jedni druge, deca imaju sve što im je potrebno da i sama postanu siledžije.
- Vršnjaci koji zlostavljaju. Decu mogu maltretirati njihovi „drugovi“ ili ih oni mogu ohrabrivati na nasilništvo zarad pripadnosti grupi.
- Negativni utisak. Nasilnici doživljavaju svet oko sebe više kao negativan nego kao pozitivan. Ružno ponašanje im pomaže da se osećaju važno i da privlače pažnju.
- Očekivanje neprijateljstva. Filozofija nasilnika je da je „napad najbolja odbrana“. Oni napadaju pre nego što su napadnuti i očekuju neprijateljski odnos čak i kada ga nema.

Faktori u školi koji doprinose razvoju nasilničkog ponašanja

- u većim školama je viši procenat nasilja
- u školama s jasnim pravilima ponašanja ima manje nasilja
- u školama u kojima se sprovede pravične disciplinske mere ima manje nasilja
- u manjim odeljenjima ima manje nasilja
- u školama u kojima direktori omogućavaju učiteljima, nastavnicima i učenicima da učestvuju u donošenju odluka, ima manje nasilja

Nasilništvo utiče na svakoga

Deca koja su svedoci nasilništva nad drugom decom često se plaše da progovore o tome, zato što razmišljaju na način: „ovako bih i ja mogao da prođem!“.

Deca koja prisustvuju brojnim slučajevima nasilništva ponekad reaguju na isti način kao i mnoge žrtve - pokušavaju da izbegnu situaciju. Neka deca mogu da dobiju razne fizičke simptome kao reakciju na stres (glavobolja, bol u stomaku). Atmosfera u kojoj deca brinu „ko će biti sledeći“ podstiče izostajanje iz škole i njeno napuštanje.

Dete žrtva može biti odbačeno od svojih vršnjaka. Deca često okrivljuju žrtvu, smatrajući da je ona sigurno učinila nešto loše, pa je zaslužila zlostavljanje. Ovakvi stavovi im pomažu da opravdaju svoje nemešanje.

Ko može biti žrtva?

Žrtva može biti svako. Deca mogu biti žrtve nasilništva zbog svog fizičkog izgleda, nekog manira ili prosto zato što se ne uklapaju. Zapravo, neka istraživanja navode "neuklapanje" kao najčešći razlog maltretiranja dece od strane vršnjaka.

Deca sa smetnjama u razvoju ili deca koja pate od hroničnih bolesti često su meta nasilnika.

Talentovana ili omiljena deca takođe mogu biti žrtve nasilničkog ponašanja. Ova vrsta nasilništva verovatno je zasnovana na ljubomori.

Stručnjaci su ustanovili da postoje dve vrste žrtava:

1. pasivne – nespokojne, osetljive i usamljene osobe koje su očigledno ranjive, koje ne umeju da se brane, koje ne razmišljaju brzo i nemaju puno prijatelja koji bi im pomogli
2. provokativne – impulsivna deca, ona koja se lako uzbuđuju, izazivaju nasilnike i prave od sebe mete, ali ne umeju da se brane.

Kratkoročno gledano, žrtve se mogu osećati uplašenim i pokušavaju da izbegnu situacije u kojima bi mogle biti maltretirane.

Dugoročno, deca žrtve počinju da smatraju sebe bezvrednim ili potčinjenim. Njihov školski uspeh počinje da trpi. Neka deca na kraju poveruju da zaslužuju zlostavljanje. Deca žrtve nose veći rizik od depresije i samoubistva nego njihovi vršnjaci koji nisu žrtve nasilništva.

Patnja koju žrtva doživljava umnogome je emocionalne i socijalne prirode, pa je ne primećujemo na način na koji primećujemo modrice, ogrebotine, posekotine. Neko može da oseća snažan bol i bez vidljivih ozleđa. I reči mogu da bole, a verbalno zlostavljanje vrlo lako vodi do fizičkog zlostavljanja.

AGRESIVNA, PASIVNA I ASERTIVNA KOMUNIKACIJA

Za **agresivnu komunikaciju i** ponašanje je karakterističan nedostatak uvažavanja prema drugima, agresivnim ponašanjem kršimo prava drugih ljudi. Agresivnost je direktno zalaganje za svoja prava i izražavanje misli, osećanja i uverenja na način koji ugrožava prava druge osobe. Cilj agresije je dominacija i postizanje pobede nad drugom osobom i takvim ponašanjem često kažnjavamo druge ljude zbog njihovih postupaka. U komunikaciji sa drugom osobom agresija najčešće počinje sa: „Moraš da...”.

Dobra karakteristika agresivnog ponašanja je što se na taj način poruka šalje veoma direktno i što je takvo ponašanje fokusirano na postizanje cilja. Loše strane su što agresivnim ponašanjem povređujemo druge ljude, kršimo njihova prava, često

izazivamo kontra-napade i zapravo ne pokušavamo da čujemo šta to druga strana želi. U situacijama kada imamo tim koji treba zajedno da funkcioniše u dužem vremenskom periodu agresivno ponašanje je kontraproduktivno jer se neki od članova tima povlače u pasivnost, a drugi su u stalnim međusobnim sukobima (što nepotrebno iscrpljuje resurse).

Među uzrocima agresivnog ponašanja, najčešći su sledeći: osoba agresivnom, preteranom reakcijom obezbeđuje „moć“, misli da kontroliše situaciju, sprečava mogućnost da bude osetljiva na potencijalne buduće „napade“; osoba je prethodno akumulirala nezadovoljstvo, bes zato što je bila pasivna, pa sada ima agresivne epizode; osoba nije rešila neke emocionalne probleme, iskustva iz prošlosti; osoba misli da je agresija jedini način na koji se može ostvariti cilj ili dopreti do druge osobe; osoba ne zna kako da se ponaša drugačije, a agresivno ponašanje je u njenoj subkulturi prihvatljivo i poželjno.

Za **pasivnu komunikaciju i ponašanje** je karakterističan nedostatak uvažavanja prema sebi i kršenje sopstvenih prava. Pasivnost se manifestuje kroz nemogućnost izražavanja svojih misli, osećanja i uverenja na otvoren i direktan način. Cilj pasivnog ponašanja je zadovoljiti drugog i po svaku cenu izbeći konflikt. Drugi ljudi osobu koja se ponaša pasivno često opažaju kao saosećajnu i ljubaznu, ali i kao nekoga ko ima nisko samopoštovanje zbog, čega se čak i ako ga saopšti, mišljenje pasivne osobe često ne uvažava.

Među uzrocima pasivnog ponašanja, najčešći su sledeći: osoba ne razlikuje asertivnost od agresivnosti i/ili pasivnost od ljubaznosti; osoba ne prihvata svoja prava i/ili strahuje od izražavanja emocija; osoba se plaši ishoda asertivnosti i narušavanja slike o sebi; osoba deluje iz uloge „spasioca“ („spašava“ drugu osobu dajući joj pomoć koja joj nije zaista potrebna); osoba ne poznaje ili ne ume da primeni asertivne veštine ili joj nedostaje spontanost i otvorenost.

Asertivnost je veština koja omogućava da se izborimo za svoja prava, osiguravajući da se naše mišljenje i osećanja uzmu u obzir, a pri tom se ne narušavaju prava drugih. Asertivna komunikacija se može nazvati i samopouzdanom komunikacijom.

Asertivni ljudi se bore za svoja **prava** ne ugrožavajući tuđa. Njihov cilj je **komunicirati**. Oni žele da otkriju šta je **dobro**, a ne ko je u pravu. Veruju da su obe strane **odgovorne** za svoje ponašanje. Oni znaju svoja prava i **cene** svoje sposobnosti. Njihovo ponašanje je **čvrsto**, ali nije neprijateljsko. Spremni su da informišu, objasne, izraze svoje ciljeve i očekivanja.

JA GOVOR – tehnika nenasilne, asertivne komunikacije

- JA - govor je tehnika nenasilne komunikacije, koja daje mogućnost iskazivanja potreba i želja.
Konstruktivan je, konkretan i usredsređen na specifičan problem.
- JA - govor jasno govori o ponašanju i izazvanim osećanjima, bez vrednovanja ličnosti osobe.
- JA - govor ne vodi izbegavanju konflikta, već otvaranju komunikacije oko uzroka konflikta.

On otvara komunikaciju, pokazuje našu spremnost za razgovor i za traženje obostrano prihvatljivog rešenja. Njime se fokusiramo na sebe, na to koje su naše stvarne potrebe, želje, prava. Često se u sukobima iscrpljujemo međusobnim optuživanjem, ljutnjom, vređanjem, durenjem, što lako vodi do udaljavanja od onoga što nas je stvarno pogodilo, što nas stvarno iritira, što nam je potrebno i što stvarno želimo.

- JA - govor nas vraća na početak konflikta, na ono što nam je stvarno potrebno, što želimo, ili
- što nam smeta, pri čemu ne izazivamo odbrambenu reakciju druge strane. JA - govorom se kritikuje ponašanje, a ne ličnost/osoba.

Struktura JA - govora:

- « *Kada vidim da...* »
govorimo o postupku druge osobe - opis koji nije vrednovanje ni ocenjivanje
- « *...ja osećam...* » ili « *...poželim da...* »
govorimo o svojoj reakciji bez samooptuživanja i opravdavanja
- « *Želeo/la bih da...* » ili « *voleo/la bih da...* »
govorimo o željenom ishodu bez naredbi i ucena.

Prilog - UPUTSTVA ZA IGROKAZE – 4. radionica

Scena 1:

Grupa dečaka i devojčica zadirkuje dve devojčice, govore im da su smešne, debele, smotane...

Dve zadirkivane devojčice se stide, pokunjeno sklanjaju, jedna od njih počinje da plače.

Scena 2:

Grupa dečaka i devojčica zadirkuje dve devojčice, govore im da su smešne, debele, smotane...

Dve zadirkivane devojčice napadaju grupu koja ih zadirkuje, vrište na njih, pokušavaju da se fizički obračunaju.

Scena 3:

Grupa dečaka i devojčica zadirkuje dve devojčice, govore im da su smešne, debele, smotane...

Dve zadirkivane devojčice prilaze grupi i odlučno kažu da zadirkivanje nije u redu, da im ne prija i da ne žele da trpe takvo ponašanje.

V RADIONICA:

KOMUNIKACIJA PUTEM VIRTUELNIH DRUŠTVENIH MREŽA

Ciljevi radionice:

1. Razmatranje i doprinos prevenciji zavisnosti od virtuelnih društvenih mreža

Ukupno trajanje: 50'

Trajanje	Aktivnost	Metod
5'	<i>Uvodni deo:</i>	
5'	Da li i koje virtuelne društvene mreže koristim? Kakva su mi iskustva?	Diskusija u grupi
30'	<i>Centralni deo</i>	
20'	Virtuelna komunikacija preko društvenih mreža – potrebe koje se time zadovoljavaju, karakteristike, prednosti i nedostaci	Grupni rad
10'	Virtuelne društvene mreže i zdravlje mladih	Prezentacije i izlaganje voditelja
15'	<i>Završni deo</i>	
5'	Status na fejsbuku o radionici	Individualno na stikere, čitanje stikera
5'	Evaluacija programa radionica	Popunjavanje evaluacijskih listova
5'	Igra: pogodi ličnost (ili životinju)	

Potreban materijal:

Poster sa ispisanim naslovima za grupni rad

Stikeri i poster za „fejsbuk status“

Stikeri za čelo sa ispisanim imenima poznatih ličnosti ili nazivima životinja

UPUTSTVO ZA REALIZACIJU PETE RADIONICE

Uvodni deo

5'

1. Uvodna diskusija o iskustvu učesnika sa virtuelnim društvenim mrežama (5')

Voditelj/ka kaže: „U današnje vreme je jako raširena upotreba interneta za komunikaciju. Komuniciramo preko elektronske pošte, tražimo sadržaje koji nas zanimaju na raznim sajtovima, itd. Jedan od načina komunikacije preko interneta su i virtuelne društvene mreže. Da li znate za njih? (sačekati odgovore). Za koje društvene mreže znate? (sačekati odgovore). Kakva su vam iskustva u korišćenju Fejsbuka/Tvitera/Instagrama (tj. onih VDM koje deca/mladi nabroje)? Šta volite a šta ne?“

Centralni deo

30'

2. Virtuelna komunikacija preko društvenih mreža (15')

Voditeljka podeli učesnike u nekoliko manjih grupa i zamoli ih da na posterima napišu:

Zašto mladi koriste virtuelne društvene mreže?

Koje su karakteristike prijateljstava ostvarenih preko društvenih mreža?

Koje su prednosti društvenih mreža u odnosu na direktnu, živu komunikaciju sa prijateljima?

Koji su nedostaci komunikacije preko društvenih mreža?

3. Virtuelne društvene mreže i zdravlje mladih (15')

Grupe prezentuju svoje postere, a voditeljka dopunjava podacima iz istraživanja o VDM i zdravlju mladih (iz teksta Komunikacija bez stresa).

Završni deo

15'

4. Status na Fejsbuku o radionici (5')

Voditelj/ka podeli učesnicima po jedan stiker i zamoli ih da na njih napišu, u jednoj rečenici, status koji bi okačili na svoj Facebook profil o radionici koju su upravo pohađali. Umesto na FB, okačiće stikere na poster za to pripremljen i voditeljka će ih pročitati, bez komentaranja.

5. Evaluacija programa radionica (5')

Učesnicima se podele evaluacioni upitnici i zamole se da ih popune. Zahvaliti im na kraju!

6. Završna igra – „Pogodi ličnost ili životinju“ (5')

Unapred pripremljeni stikeri sa nazivima životinja (za osnovce) ili imenima poznatih ličnosti (za srednjoškolce) se zalepe svakom učesniku na čelo. Zatim se da instrukcija da svako treba da pogodi koja je ličnost ili životinja tako što će se kretati po prostoriji

i pitati zatvorena pitanja, npr. „Da li sam domaća?“ (ličnost ili životinja), „Da li sam muško? (ako je ličnost) ili „Da li sam kopnena životinja?“ (ako je životinja) itd. Igra traje sve dok svi ne pogode ko su ili koja su životinja. Kako ko pogodi, može da skine stiker sa čela.

MATERIJAL ZA ČITANJE I PRIPREMU

Komunikacija putem virtuelnih društvenih mreža

U poslednje vreme, sve je veći broj korisnika tzv. virtuelnih društvenih zajednica (VDZ, ili kako se još nazivaju - socijalnih zajednica, društvenih mreža). Ove zajednice predstavljaju internet servise za komunikaciju i razvoj socijalnih mreža, kao što su Facebook, My Space, Twitter i slične.

Nije svaka uključenost na društvene mreže i posedovanje profila štetno niti ukazuje na zavisnost od interneta. Zapravo, u nekim aspektima, korišćenje društvenih mreža može da unapredi mentalno zdravlje i socijalizaciju korisnika, pošto omogućava upoznavanje novih ljudi, sličnih interesovanja, sa kojima prijateljstvo može plodotvorno da se nastavi i van virtuelne zajednice, tj. u realnom životu. Nekada povezanost na virtuelne zajednice omogućava povezivanje sa nekadašnjim prijateljima koji su fizički daleko (npr. žive u inostranstvu) i uspostavljanje česte komunikacije sa njima – koja bi verovatno izostala ili bi bila ređa i otežana da ne postoje društvene mreže.

Međutim, i u ovom obliku ponašanja možemo naći i neke zabrinjavajuće pojave, tj. može doći do zloupotrebe socijalnih mreža na internetu. Naime, primećeno je da neke osobe razvijaju oblik zavisnosti (zavisnost koja ne podrazumeva unošenje supstanci, već određeno zavisničko ponašanje – slično patološkom kockanju, npr) u korišćenju socijalnih mreža.

Stoga, potrebno je da pazimo na eventualne znake razvoja zavisnosti u korišćenju društvenih mreža, kao što su:

- okupiranost Internetom,
- potrebu za povećanjem vremena provedenog u ovoj aktivnosti da bi se postiglo zadovoljstvo (razvijanje tolerancije),
- simptome apstinencije (razdražljivost, anksioznost, neraspoloženje...) kada je aktivnost onemogućena,
- prikrivanje i stid da se prizna bliskim osobama da se koristi Internet
- provođenje više vremena u virtuelnim aktivnostima nego što je planirano,
- neuspeli pokušaji redukovanja vremena koje se na Internetu provodi,
- korišćenje Interneta kao vida bekstva od negativnih osećanja ili problema,
- zapostavljanje socijalnih, profesionalnih ili porodičnih aktivnosti i dr.

TREĆI DEO: KAKO RADITI SA „TEŠKIM“ GRUPAMA VRŠNJAKA

Drage vršnjačke edukatorke i edukatori,

ako rešite da se okušate u vođenju radionica, brzo ćete shvatiti da je svaka grupa različita. Pored dobro scenarija, pripreme, vežbe i svih ostalih značajnih faktora pravi posao počinje kada uđete u prostoriju ispred 20 potpuno vama nepoznatih ljudi i pokušate da realizujete radionicu. Ovo je najinteresantniji ali i najteži deo posla. Da biste zaista istinski savladali veštine vođenja radionica, neće biti dovoljno knjiško znanje. Iskustvo je nezamenjivo. Upravo zato ćemo pokušati da vam prepričamo neka naša iskustva. Navodimo neke od ne-baš-najprijetnijih situacija, sa kojima smo se prvi put susreli i neke ideje kako se sa tim nositi. Ponavljamo, svaka grupa je različita i jedna tehnika ne daje iste rezultate sa svakom grupom. Koristite tehnike koje su vam bliske i dobro se zabavite! Srećno :)

1. Sigurnost je najvažnija

Stefan i Filip su se zatekli u jednom velikom razredu od 30 dece. Svi su bili jako, jako bučni. Neki dečaci su se tukli, drugi su se svađali i čak i pre nego što su uspeli da počnu sa radionicom, stolice su letele po učionici. Evo našeg saveta šta je moguće uraditi u takvim situacijama...

Ako primetite da se deca tuku, situacija izmiče kontroli, plašite se da će se neko povrediti, sve drugo mora da prestane i sve svoje resurse angažujte da sva deca budu sigurna dok su sa vama. Nemojte se stideti, pustite glas, popnite se na stolicu, iskoristite zviždaljku, upalite i ugascite svetlo više puta, pokušajte bilo šta da uradite što će deci skrenuti pažnju na vas. U ovakvim situacijama, uradite bilo šta što će im skrenuti pažnju na vas. Naravno, ne na način koji će njih ugroziti. Kada ce deca trgnu iz stanja u kom se nalaze, odlučno preuzmite kontrolu nad radionicom.

2. Priprema je veći deo posla

Tijana i Iris su bile vrlo dobro pripremljene za svoju prvu radionicu. Lepo su je i vodile ali su na kraju časa bile ipak tužne. Nije sve prošlo onako kako je predviđeno u scenariju. Kasnile su na početku jer učionica nije bila slobodna, učenici koji su došli nisu znali o čemu su radionice, učenici su bili umorni jer im je to bio šesti čas i koncentracija im je lako opadala. Za narednu radionicu su upotrebile sledeće trikove...

Što više vremena u pripremi, uspešnija je radionica. Najteže je uraditi prvu radionicu jer još ne poznajete grupu. Kasnije je lakše jer možete radionice da adaptirate konkretnoj grupi jer ste je već upoznali.

- Ako imate samo 5 minuta da namestite učionicu zamolite učenike da vam pomognu da namestite učionicu i stolove za radionicu. Ako su pak učenici bučni i prave nered, zamolite sve učenike da izađu i nađite nekoliko dobrovoljaca koji će ući sa vama i pomoći vam oko nameštanja stolova i

stolica. Kada birate dobrovoljce, pokušajte da odaberete decu koja su lideri grupe ili onu koja su buntovna i vidite da bi mogla da bojkotuju radionicu. Ako takvu decu pridobijete za sebe, možete biti mirni do kraja rada.

- Nemojte unapred pretpostaviti da grupa zna šta ćete raditi. Kako biste osigurali da će se zainteresovati za temu, možete na flip čart napisati neki interesantan tekst koji je u vezi sa temom i zalepiti ga na vrata sa spoljne strane, kako bi deca mogla da ga pročitaju dok vi sređujete učionicu. Time ih uvodite u temu i pre nego što ste počeli da radite. Vodite računa da tekst koji ste odabrali da ispišete bude istinski interesantan, možda čak i provokativan. Nije preporučljivo da im prva asocijacija na radionicu bude dosadno gradivo. Kada radionica počne, ostavite vreme na početku da objasnite ciljeve radionice.
- Svi materijali moraju da budu spremni i da su na dohvat ruke. Nekada je potrebno 3 sekunde vašeg odsustva dok tražite neki papir da grupa ponovo postane bučna i da im opadne koncentracija. Ako se to desi, tada je vama potrebno duplo više energije da ih ponovo zainteresujete.
- Ako vam je grupa velika, bučna, umorna...improvizujte materijale i scenario tako da svima bude ugodnije. Na primer, ne tražite od njih da uzmu iz tašne olovku i papir jer tada svi moraju da ustanu, da pretraže torbu... Dok se vrate na mesto proći će isuviše vremena. Umesto toga zamolite jednu osobu da crta na tabli a ostalima dajte zadatak da posmatraju i zapažaju pojedine aspekte te iste aktivnosti.

3. Vaš cilj je da se ispune ciljevi radionice

Tea i Kristina su na svojim radionicama često bile prinuđene da menjaju scenario. Njihova grupa učenika je bila živa, energična ali kada bi se jednom zainteresovali za neku diskusiju ili igricu mogli su tome da se posvete satima. Scenario nije bio apsolutno ispoštovan, ali to i indikator da su njih dve dobro radile svoj posao odnosno da su bile fleksibilne. Pažljivo su pratile dinamiku grupe i aktivnosti menjale na licu mesta kako bi došlo do ispunjenosti ciljeva. Dakle, vama su važni ciljevi koje želite da ostvarite datom radionicom, a načini kojima ćete to postići mogu biti različiti. Tu možete da improvizujete.

Pre radionice, uvek kreirajte scenario. To je istinski neophodno za kvalitetan rad. Međutim, kada ste ušli u učionicu, taj isti scenario stavite u torbu i pažljivo oslušajte potrebe grupe. Oni će vam najbolje reći kako da modifikujete aktivnosti.

- Ako je grupa sa kojom radite bučna, pobrinite se da ih aktivnosti koje koristite ne podstiču dodatno da prave buku. Ako je potrebno da organizujete rad u malim grupama, nekada treba odustati od kreativne inicijalne zamisli da ih delite prema godišnjem dobu kada su se rodili. Slobodno ih podelite onako kako sede, dajte jasne instrukcije i pomoći ćete im time da se bolje fokusiraju na sam zadatak. Kada radite sa mlađim uzrastima i ipak se odlučite da ih delite u manje grupa korišćenjem nekog kriterijuma (na primer prema bojama), svaki put kada dodeljujete boju nekom detetu pokažite rukom (*ne*

upirite prst!) u dete dok izgovarate boju. Radite to polako. Onda proverite da li svako zna u kojoj je grupi ("Hajde svi crveni neka dignu ruke da se vidite? Jel znate sad svi s kim ste u grupi?"). Na kraju ne zaboravite da kažete svakoj grupi u kom delu prostorije da se okupi. Ovo će pomoći da se ubrza proces podele. I tek onda im kažete šta im je zadatak!

- Igrice su važne. Koristite ih pametno. Ne početku se možete opredeliti za aktivnije igrice kako bi se grupa oslobodila viška energije ali kasnije birajte igrice koje su mirnije i podstiču koncentraciju. Naravno, ako vidite da im je dosadno ili su umorni (a iskreno se nadamo da neće biti☺), onda birajte živahniju igricu da im podignete energiju.
- Najbolje učimo kada sami dođemo do nekog zaključka. Uloga voditelja/ke radionice je pre da facilitira nego da dominira. Ako deca počnu da se "otvaraju" i diskutuju, ne morate ih prekidati jer je proteklo zadato vreme. Proces učenja ne možemo uvek staviti u jasan vremenski okvir. Povežite se sa grupom, saslušajte šta imaju da kažu. Nije strašno ako ne stignete zbog toga da odigrate igricu za kraj.
- Neke aktivnosti je dovoljno samo malo izmeniti kako biste zainteresovali i probudili grupu. Čim je nešto drugačije to samo po sebi budi pažnju. Ako postavite pitanje grupi i vidite da diskusija neće biti plodna, možete zamoliti učenike da ustanu sa stolice ako se slažu sa stavom koji izgovarate ili da ako se slažu odu na desni kraj učionice, ukoliko se ne slažu da odu na levi. Zatim pitajte po jednu osobu sa svake strane da obrazloži svoje mišljenje. Za tili čas, biće više zainteresovanih učesnika u diskusiji.

Naravno, imajte u vidu da ni beskrajna improvizacija nije dobrodošla jer ne želimo da se radionica pretvori u vašar. Ona ipak mora da ima svoju strukturu i tok. Zato nam služi priprema, i zato je veština radioničara da nađu balans između pripremljenog i onog što rade na licu mesta.

4. Pravila rada

Ljubica i Tihomir su na početku svoje radionice vrlo brzo doneli pravila rada sa grupom. Mislili su da će ta pravila biti podrazumevana. To se nije desilo i bili su prinuđeni da se vrate na ovu aktivnost i posvete joj više vremena kako bi bili produktivniji u daljem radu.

- Pravila kreira cela grupa zajedno, to znači i voditelji radionica! Nije dovoljno napisati nekoliko pravila. slobodno se raspišite. Dopustite grupi da se priseti svega što bi moglo biti značajno. Dozvolite tišinu dok radite. Vašim učesnicima je možda potrebno da razmisle i tek tada kažu šta žele. Ukoliko se desi da neko iz grupe predloži pravilo koje ne bi doprinelo kvalitetnom radu (na pr da možemo da koristimo telefone), slobodno recite da niste sigurni da li se slažete sa tim jer bi vas to ometalo. Pitajte ostatak grupe šta misli o tome i brzo ćete naći saveznike, decu koja će se složiti sa vašim mišljenjem.
- Vi niste jedini čuvari pravila. Cela grupa se stara o sprovođenju pravila rada. Pokušajte da podstaknete grupu da oni opominju na pravila. Kada vi izađete

iz uloge osobe koja podseća na pravila i moli za tišinu a grupa preuzme tu ulogu tek tada ste svi ravnopravni i tek tada će se pravila zaista i poštovati.

- Pravila uvek ostaju na sredini prostorije, vidljiva i jasna za sve prisutne. Napisana pravila nisu konačna. Uvek ostavite mesta da dodate još pravila ukoliko se za tim ukaže potreba.
- Za neke grupe koje su već prošli više puta kroz radionice, kreiranje pravila može biti neinteresantno. Primetićete da tada svi izgovaraju napamet pravila i to kao po automatizmu. Razbudite ih malo, Pravila nazovite Slobodama. Nekada je dovoljno promeniti jedan detalj kako bi pobegli od klišea. Pravilo koje bi ranije na primer glasilo "Nema tuče", u Slobodama bi glasilo "Vodimo računa o sigurnosti jedni drugih".
- Ako radite ciklus od više radionica sa istom grupom, nema potrebe da na početku svake radionice pišete ponovo pravila. Sačuvajte ona sa prve radionice i potom se samo ajednički podsetite. Naravno, možete da ih dopunjavate ili menjate, kako već dinamika grupe ili situacije nalažu.

5. "Teški" učesnici

Srđan i Tijana su pre svojih radionica mislili da će svi učesnici biti dragi, pažljivi i motivisani za rad. Situacija na terenu je nešto drugačija. Deca su različita. Imaju drugačija interesovanja, drugačijeg su raspoloženja, odnosa prema vama. Ovaj voditeljski par je morao da uloži dodatne napor, kako bi animirao i onu decu koja su u početku bojkotovala radionicu.

- Kada vidite da neko dete stalno prekida ostale i "traži pažnju", dajte mu/joj tu pažnju. Zaposlite dete kao svog pomoćnika/cu. "Krećemo na sledeću aktivnost. Marko, da li bi pomogao da svakome podelimo papir?" ili "Jelena, sjajno je to što si rekla. Hajde ti da prezentuješ rad grupe". Pohvalite ih, ali tako da pohvala njima znači. Nekoj deci će značiti da dobiju pohvalu o tome kako su pametna, drugoj deci prija pohvala da su duhovita.
- Ako je neko rekao ružnu reč, opsovao, rekao nešto direktno da vas isprovocira, ne ignorišite takve stvari. Obratite se direktno toj osobi. Ako treba ponovite njihove reči. Nema mesta strahu. Ovo je pravi primer kako vas deca testiraju na prvoj radionici. Gledajte ih direktno u oči, razgovarajte glasno i jasno, ozbiljno ali bez nipodaštavanja ni vrpoljenja. Iskoristite priliku da se i sami podsetite značaja asertivne komunikacije.
- Staro pravilo je da pokušate da ignorišete sitnije nestašluke a obratite pažnju na to kada to isto dete uradi nešto dobro. Hvalite decu koja vam prave probleme kada pokažu inicijativu da se uključe i rade.

6. Podelite deo sebe

Tamara i Iris su se požalile da njihova grupa nije postala bliska nakon prve radionice. Učesnike je bilo sramota da iznose svoje mišljenje. Niko nije bio voljan dublje da se upozna. Usled svega toga diskusije su bile manje produktivne. Kada su nakon radionice diskutovale o mogućim rešenjima, uvidele su da se ni one nisu otvorile prema grupi. Rešile su da to promene.

Neke teme ne deluju interesatno sve dok ne počnemo da navodimo lične životne primere. Tek tada unosimo pravu živost u temu. Ako se grupa nedovoljno poznaje, možda će im biti neprijatno da ispričaju neki svoj primer iz života ili anegdotu koju su čuli, a koja je vezana za temu. Tada slobodno vi sami ispričajte sopstveni primer i pitajte grupu da li neko ima sličnih iskustva ili šta bi oni uradili da su bili na vašem mestu. Ako vi počnete da se otvarate prema deci, počće i ona prema vama. Neka primer deluje iskren i neka bude interesantan. Kao vršnjački edukatori slobodno navedite primer konflikta sa drugaricom, neuzvraćene ljubavi, svađe sa roditeljima. To su neki od problema koji povezuju mlade osobe. Taj primer vi možete i unapred pripremiti.

Budite iskreni prema grupi. Ako vam nešto smeta ili vam je zbog nečega teško ne ustručavajte se da to podelite. Koristite JA govor. Osloviti osobu imenom, recite kako se osećate, recite u čemu je problem, predložite rešenje i proverite da li se druga osoba slaže sa tim rešenjem. U praksi možete reći ovako nešto "Milane, kada tako glasno vičeš jako me boli glava i onda mi je teško da se koncentrišem. Da li možemo da se dogovorimo da se sada koncentrišeš na ono što radimo, a ja obećavam da ćemo radionicu sigurno završiti na vreme. Šta misliš o tome?"

7. Male cake koje mogu da pomognu u raznim situacijama

Iris, Kristina, Tea, Tihomor, Stefan, Filip, Ljubica, Tamara, Srđan, obe Tijane i projektni tim su se prisetili još nekih tehnika koje su pomogle i dale rezultate. Nadamo se da će vam koristiti :)

- Kada nastane žamor sa kojim ne možete da se nosite možete da kažete "Ko me čuje neka digne ruku" ili "Ko me čuje neka pljesne 2 puta rukama". Malo po malo i svi će utihnuti i uraditi ono što su zamoljeni. Takođe možete da se igrate igre "ŠŠŠŠ je palo na grupu". Kada izgovorite ovu frazu, lagano svi iz grupe se uključuju i viču "šššššššš". Kada prvi put uvodite ovu frazu potrebna vam je podrška voditeljskog para kako bi deca što pre razumela šta treba da rade.
- Često je teško i neudobno sedeti ceo dan na drvenim malim stolicama. Dok radite sa manjim grupama, sedite na stolove ili čak na patos. Time ćete se približiti deci a i malo ćete se razdrmati.
- Kada radite teme koje se tiču prava ljudi, diskriminacije ili neku drugu osetljivu temu vrlo je važno da vaša grupa zna koliko je ta tema važna i značajna za njih. Nekada možete učesnike podsetiti na sopstvene životne situacije koje su doživeli i bolne su im, kako bi ih podstakli da "uđu u tuđe cipele". Na primer, ako radite temu rodne ravnopravnosti, možete reći grupi da podigne ruku svako kome se desilo da mu se neko ruga jer je obukao muške/ženske boje". Pritom vodite računa da za neka posebno osetljiva pitanja ne možete očekivati direktan odgovor. Na pr za nasilje: možete pitati da li poznaju nekoga ko je to doživeo. Nastavite sa takvim primerima sve dok ne osetite da je grupa spremna da diskutuje o svojim iskustvima. Time što se prisećaju svojih iskustva, vi ih uvlačite u temu i činite zainteresovanim jer mogu da saznaju više o nečemu što ih možda tišti.

- Kada svako u krugu treba da kaže neko svoje kratko mišljenje a niko nikog ne sluša, uzmite predmet koji će služiti kao mikrofoni. Vi ste voditelj i vi držite mikrofoni. Budite zabavni, glasni, dominantni kako bi obezbedili da se svako dete čuje. Slično tome možete napraviti aktivnost u kojoj onaj ko želi nešto da kaže mora da ustane sa stolice. U tom slučaju pazite da bodrite svu decu jer je nekoj deci neprijatno da budu u centru pažnje. Pritom, shvatite i uvažite i da neko od njih ne želi ili se ne oseća dobro da u tom trenutku na pr ustane i naglas nešto kaže ili izvede neki pokret i sl. Oni ništa ne treba da rade na silu. Vi ćete to sigurno osetiti i naći pravu meru ako ste "sa grupom", kako mi to volimo da kažemo.
- Veće grupe dece je lakše kontrolisati kada rade podeljeni u malim grupama. Ako vam je teško da izađete na kraj sa grupnom diskusijom, podelite ih u 4 grupe da svaka grupa posebno diskutuje i na kraju da se predstave rezultati. Zamolite decu lidere za pomoć oko facilitacije manjih grupa. Takođe, umesto diskusije tražite im da osmisle plakat ili naprave strip.
- Imajte smisla za humor. Našalite se ako treba na svoj račun. To uvek pomaže.
- Uvek imajte svežanj papira i olovaka pri sebi za svaki slučaj. Kada deca postanu nemirna i teško im je da se koncentrišu umesto grupne diskusije zamolite ih da napišu neko iskustvo, nacrtaju asocijaciju na zadatu temu. Takve aktivnosti smanjuju srčani ritam i umiruju učesnike.
- Koristite jednostavne ritmične igrice koje traže fokus. Na primer ako radite asocijacije na reč KOMUNIKACIJA možete umesto brainstorminga pokušati ovo: stavite desnu ruku preko levog ramena i kažete "A", zatim levu ruku preko desnog ramena i kažete "HA", zatim levu ruku na levo koleno i kažete svoju asocijaciju na reč komunikacija, na primer "DIJALOG" i na kraju desnu ruku na desno koleno i kažete ime osobe koja sledeća treba da ponovi isto sa svojom asocijacijom "DEJAN". Znači A, HA, DIJALOG, DEJAN, pa onda Dejan kaže A, HA, KONFLIKT, MINA. Ovo je dobro zato što su deca koncentrisana jer ne znaju kada će ih neko prozvati.
- Svaka situacija je potencijalna prilika za učenje koju možete iskoristiti. Najbolje se uči na životnim situacijama. Iskoristite konflikt između dva učenika da objasnite asertivnu komunikaciju, biće produktivnije nego teorijsko izlaganje.
- Uvek se trudite da se i sami dobro zabavite na radionici. Ne štedite osmehe :)

Napomena za kraj:

U ovom priručniku smo u izlaganju koristile oba roda na razne načine. Na taj način smo vam ukazale i na opcije u korišćenju rodno osetljivog jezika koje su vam na raspolaganju kada radite sa decom i mladima.

Literatura:

1. European Youth Centre (1995). All different – all equal, Educational Pack.
http://www.coe.int/t/dg4/youth/Source/Resources/Publications/Education_Pack_en.pdf
2. Tim Psihokod. (2000). Umeće komunikacije. Beograd: Psihokod
3. Žikić, M. (2008). Prestupničko ponašanje mladih. U: M. Žikić, S. Petrović, I.
4. Stajković, M.J. Ljubenović (autori). Vodič kroz razvojne smetnje - Drugačiji zajedno. Niš: Škola za osnovno i srednje obrazovanje 14. oktobar, Niš i Save the Children.
5. Brkić, S., Beara, M. (2003). Znanjem protiv HIV-a. Priručnik za vođenje radionica. Novi Sad: EHO
6. Janković, S., Kovač-Cerović, T. (1996). Osnovne pretpostavke radioničarskog postupka. U: T. Kovač-Cerović, R. Rosandić, D. Popadić. Učionica dobre volje. Beograd: Grupa Most
7. Mrše, S. (2001). Dva alata i jedan zanat radioničara. Interni materijal.
8. Beara, M., Marinković, L. (2002). Moje telo – moje blago. Priručnik za voditelje radionica. Novi Sad: Psihofon

Zahvaljujemo se autorima priručnika „Vodič kroz razvojne smetnje“, koji su nam ljubazno odobrili da za potrebe ove publikacije preuzmemo deo njihovog teksta koji se odnosi na nasilničko ponašanje u školi.

Sve fotografije prikazane u ovom priručniku su deo foto dokumentacije CPZV. Nastale su u toku naših aktivnosti, i napravljene i objavljene uz dozvolu učesnika/ca.

*Projektni tim:
Svetlana Gurjanov Tašin
Mirjana Beara
Tamara Paroški
Tatjana Lazor Obradović
Ivana Koprivica*

Centar za proizvodnju znanja i veština CPZV

Bulevar Jovana Dučića 25, 21 000 Novi Sad

cpzvns@gmail.com www.cpzv.org

063/504 276; 063/523 219

PIB 107476298; Matični broj 28077076

KBC banka, račun br. 115-000000003262950

devizni račun RS35 1150 0718 0000 1549 05

КУЛТУРА

КОМУНИКАЦИЈЕ МЛАДИМА

НЕБУ

① САСТАНАК СА НАСТАВНИЦИМА/ЦАМА И САРАДНИЦИМА/ЦА

② ОБУКА ВРШЊАЧКИХ ЕДУКАТОРА

11/17.02
23/24.02

4 УЧЕНИКА
М.Н. АЈНИТАЈИ

4 УЧЕНИКА
КАРЛОВАЧКА Г.

4 УЧЕНИКА
М.Ш. ХИПОКРАТ

③ ОРГАНИЗАЦИЈА И СПРОВОЂЕЊЕ 6 x 2 ЕДУКАТОРА

ФЕВРУАР
МАРТ → МАЈ

2 x 1,5L
1 x 45'

ХИЗБОР ОДЕЉЕЊА У ШКОЛИ

ХТЕРМИНИ ДОЛАСКА

ХВРШЊАЧКА ЕДУКАЦИЈА

ГИМНАЗИЈА
Ж. ЈАНКОВИЋ

СРЕДЊА
НАУЧНСКА

КАРЛОВАЧКА Г.

ПОЛОПРИВРЕДНА

М.Ш. ХИПОКРАТ

М.Н. АЈНИТАЈИ

ОШ. ЈОЖЕФ АТИЛА

ОШ. КОСТА ТРИФКОВИЋ

ОШ. НИКОЛА ТЕСЛА

= 6 ОШ + 4 ОШ

ОШ. 23. ОКТОБАР

④ ЕВАЛУАЦИЈА ПРОГРАМА

МАЈ

УЧЕНИЦИ

В. ЕДУКАТОРИ

НАСТАВНИЦИ/САРАДНИЦИ

ЦПЗ